

RISK

**Modige samtaler
om respekt, identitet, seksualitet og kropp**

LEDER- INNLEDNING

*«Jeg er ikke rasist,
men jeg vil bare si at...»*

Dette er en innledningstekst om normkritisk metode for deg som vil bruke et eller flere av samtaleoppleggene når du skal lede i ei gruppe, eller for deg som vil bruke det som studieopplegg selv. Øvelsene i seg selv er ikke så kompliserte å gjennomføre. Samtidig vil du kunne ha større utbytte av dem hvis du først leser denne innledningen.

«**JEG ER IKKE** rasist, men...» «Det gjør ikke noe at noen er homo, men jeg synes det er litt ekkelt.» «Men det står jo i Bibelen at det ikke er lov!» «Det er greit at en gutt vil være med i dansegruppa, men...» Hørt det før? Normkritiske øvelser kan være gode verktøy for de av oss som møter denne typen påstander.

Et normkritisk studieopplegg er ikke et undervisningsopplegg i riktige og gale svar. Det skiller seg fundamentalt fra etikkundervisning som baserer seg på at lederen av gruppa skal være et moralsk eksempel og passende forbilde gjennom å dele fra sitt eget liv. Det er ikke et mål at alle skal være enige, hverken med hverandre eller med lederen. Vi forutsetter at de som skal bruke studiematerialet selv ønsker å finne ut - og bidra til at andre finner ut av - at det ikke er tilfeldig hva som tillegges verdi og hva slags holdninger og handlinger som verdsettes.

Normer kan defineres som uskrevne regler for hvordan man skal oppføre seg. I dette materialet

skal vi bevege oss inn i spørsmål som angår kjønnsroller, sex og samliv. Vi vil bruke normkritikk for å forstå hvordan normer oppstår i grupper. Vi vil komme inn på normer for hva som er godt samliv og hva seksualitet er. Vi vil utforske hva det vil si å være kvinne, være mann eller tilhøre en annen kjønnskategori. Normkritikk handler om å utfordre sin egen forståelse av hvem eller hva som har ansvar for at en situasjon har oppstått, framfor å konkludere med at «sånn er det bare».

Å sette spørsmålstegn ved etablerte normer er samtidig ikke det samme som å si at alt er relativt. Å være normkritisk betyr heller ikke at man nødvendigvis må utfordre de verdiene som ligger til grunn for en norm. Normkritikk er derimot å evaluere om praksis og verdier hører sammen, samt eventuelt å utfordre en viss type praksis som har blitt etablert. Normkritikk kan slik også være en måte å avsløre om man utilsiktet handler på tvers av egne verdier.

Avslør makten – din egen og andres

VEIEN FRA ET HODE til et annet er ofte lenger enn den ser ut. Å komme fram med et budskap er ikke enkelt. Særlig når man skal forsøke å kommunisere noe som er personlig eller kan gjøre den andre sårbar, er det viktig analysere maktforholdet mellom en selv og den man kommuniserer med. «Hvem er jeg i relasjon til den eller dem jeg skal snakke med? Kjenner vi hverandre? Er vi like gamle? Er jeg i en spesiell formell eller uformell posisjon? Ser de opp til meg av ulike årsaker? Sitter jeg på mye kunnskap om et emne?» Når makt ikke er satt ord på, kan det føre til ubevisst eller bevisst maktmisbruk. Når makten settes åpent ord på i et fellesskap, kan medlemmene i fellesskapet lettere avsløre og kritisere maktmisbruk.

Samtidig er det ikke bare individer som har makt. Deler av et fellesskap kan også makt over de andre medlemmene av fellesskapet. Alle mennesker vil i løpet av livet veksle mellom å være i majoritet og i minoritet. Noen ganger er majoritetens makt rettferdig etter visse prinsipper, for eksempel når det skal velges representanter til kommunestyret eller Stortinget. Det anses som rettferdig og demokratisk at de personer eller partier som får flest stemmer, også får bestemme mest. Andre ganger kan majoriteten ha uformell, ubevisst og uavklart makt. Når noen kan slå fast at «alle på klubben vår synes andaktene er bra» eller «ingen hos oss er homofile,» er det ikke nødvendigvis sant. Kanskje de aller fleste på klubben synes andaktene er kjempe-tøffe, mens det finnes noen få som er uenige i form eller innhold. De tør bare ikke å si det fordi «alle» er «enige» om at andaktene er kjempebra. I et annet eksempel kan en leder i en menighet sier at ingen der er homofile. Lederen har da gjort majoritetens seksualitet til den eneste gyldige, og ekskludert andre erfaringer. I et fellesskap hvor medlemmene deltar frivillig, kan påstanden at om ingen er homofile bli en selvoppfyllende profeti. Hvis man ikke tenker seg at noen kan være, tenke eller mene annerledes enn majoriteten, blir det automatisk vanskeligere å være den som er, tenker eller mener noe annet.

Hvem har ansvaret for at minoriteter inkluderes i et fellesskap? La oss si at Lise bruker rullestol og gjerne vil velges inn i styret til en barne- og ungdomsorganisasjon. Hvem skal sørge for at hun har like stor tilgang til aktivitetene i organisasjonen som de funksjonsfriske har? Er det vanskelig for Lise å sitte i styret i organisasjonen fordi hun bruker rullestol? Da er det Lises problem og Lise burde heller bli med i en klubb for andre som bruker rullestol. Eller er det vanskelig for styret å prioritere å ha møter i et lokale der det er heis? I så fall er det organisasjonen eller styret som har et problem. Organisasjonen ønsker hennes kompetanse og engasjement, og styret kan fjerne det som hindrer henne i å delta. Organisasjonen til Lise har kanskje ikke vedtatt at de ikke ønsker rullestolbrukere i styret. Den har bare ikke tenkt gjennom hvilke konsekvenser det har hvis alle styremøtene er i tredje etasje uten heis. Hvem har makt til å gjøre noe med dette? Å stille normkritiske spørsmål kan her være en måte å bidra til å avdekke makt og ansvar. Det synliggjør hvordan noen i visse situasjoner har makt og privilegier. Den som har makt, har også større mulighet for å ta ansvar for å løse et problem eller skape rettferdighet.

Eksemplet med rullestol vil komme igjen flere ganger i dette materialet. Diskriminering eller ute-stengning fordi man bruker rullestol, er lett synlig og dermed lett å avsløre. De fleste som ser en rullestol og en fortauskant, vil umiddelbart forstå hva som er problemet. Den som stå fast foran en fortauskant, får som regel sympati. Ofte vil noen engasjere seg for å forsøke å løse problemet med den høye fortauskanten. I dette materialet vil du derimot møte minoriteter og maktrelasjoner som ofte er mindre synlige og mindre legitime å påpeke. Da kan det være hensiktsmessig å hente fram eksempelet med rullestolen.

Mange av oss er vant til å tenke om seg selv som tilhørende majoriteten. Da er det lett å tenke at minoritetene er «de andre». Du som leser dette, tilhører imidlertid sannsynligvis selv en usynlig minoritet. Hvis du ikke umiddelbart kommer på noen, så tenk etter: Har du en kronisk sykdom eller en matallergi? Tilhører du et trossamfunn som er i minoritet i ditt lokalsamfunn? Har du et annet

morsmål enn norsk? Organiserer du livet ditt på en annen måte enn de fleste andre i nabolaget eller familien? Har du et sjeldent yrke? Stemmer du på et parti som er i tydelig mindretall? Har du en hobby som få andre driver med? I arbeidet med dette materialet kan det være nyttig å være bevisst på egen minoritetsidentitet. Putt gjerne inn denne og lag dine egne eksempler i forlengelsen av eksemplene i denne innledningen.

Like sannsynlig som at de fleste på en eller annen måte tilhører en minoritet, er de fleste en majoritet i flere sammenhenger. Kanskje er du rett og slett hvit, heteroseksuell og medlem av Den norske kirke? Forsøk å komme på noen situasjoner der du har opplevd å være en del av en majoritetsgruppe som mener den vet best hva en minoritet skal tåle eller hvordan en minoritet burde oppføre seg. Også dette kan det være nyttig å være bevisst i arbeidet med dette materialet.

Å kunne gi eller frata andre mennesker verdi
Alle mennesker tilhører ulike grupper, og alle mennesker uttaler seg om andre grupper. Normkritisk metode kan være et godt verktøy for å analysere hvordan minoritetsgrupper omtales. La oss tenke oss at en hvit mann fra Oslo sier følgende til kameraten sin: «Jeg er ikke rasist, men det er jo ganske vanlig at menn fra Somalia banker kona si og går på trygd.» Utsagnet forteller sannsynligvis mer om avsenderen enn om somaliere. Å være rasist regnes av de fleste som noe negativt. Avsenderen ønsker sannsynligvis å gi andre et bedre inntrykk av seg selv ved å understreke at h*n ikke er det. Påstanden sier altså noe om hvordan avsenderen oppfatter seg selv. Den fratar samtidig menn fra Somalia muligheten til å vurdere utsagnet som negativt eller rasistisk, fordi avsenderen påberoper seg ikke å være rasist. Det virker ikke særlig sannsynlig at avsenderen har mange venner fra Somalia eller mye kunnskap om menneskene der. Likevel ønsker sannsynligvis avsenderen å presentere påstanden sin som avgjørende fakta i en debatt om menn fra Somalia.

I møte med mennesker som kommer med bastante påstander om andre grupper, kan det være fristende å svare med like bastante påstander. Så

sier du kanskje: «Ingen av de somaliske mennene jeg kjenner går på trygd, og de fleste somaliske menn vil helst ha en jobb,» selv om du selv ikke er fra Somalia og bare kjenner to som er det. Det kjennes rett å forsvare menn fra Somalia mot et så urettferdig angrep. Avsenderen bruker sin majoritetsstatus til å si noe negativt og generaliserende om en minoritet i Norge. Du velger å svare med et utsagn om egne erfaringer og å komme med en påstand om hva somaliske menn generelt ønsker. Å si noe generelt om en minoritetsgruppe er sjelden uproblematisk. Særlig i møte med minoriteter som opplever hets og negativ omtale, vil mange av oss krampaktig forsøke å finne noe positivt å si i stedet. «Jeg liker homofile menn så godt, for de er så flinke med blomster.» «Alle mennesker med psykisk utviklingshemming er så blide og greie.» «De nye elektriske rullestolene ser så kule ut.» Er det mulig å tenke seg situasjoner der det ikke er nødvendig å verdivurdere en minoritetsgruppe for å kunne omtale den? Et tips kan være å unngå generaliseringen og gjøre omtalen mer spesifikk: «Jeg har en kamerat som er homofil, og jeg liker godt å jobbe i hagen sammen med ham.» «Søsteren min har Downs syndrom. De dagene hun er i godt humør, er hun en fest å være sammen med.» «Naboen min har fått en ny rullestol, jeg synes den røde fargen er skikkelig kul.» Ingen er ekspert på alle homofile, alle somaliere eller alle med Downs syndrom.

Alle mennesker tilhører ulike fellesskap eller grupper. Noen grupper er store, som kvinner, menn eller hvite mennesker i Norge. Andre er mindre. Noen av dem velger vi selv å høre til; vi kan gå i et sangkor eller holde med et bestemt fotballag. Andre, som familie og hjembygd, velger vi i mindre grad om vi vil tilhøre. Noen grupper har vi ikke valgt selv i det hele tatt, for eksempel å være en som har en sjelden sykdom eller å ha foreldre med mye eller lite penger. Uansett vil vi i løpet av livet møte andre utenfra «vår» gruppe som mener noe om «alle» som er «sånn.» Hva skjer når noen oppfatter alle i en gruppe som like? Vi skal nå se på et eksempel som handler om å ha identitet som kristen.

Hater kristne homofile?

NOEN GANGER BRUKER mennesker enkelt-medlemmer av en annen gruppe til å svarte hele gruppen. La oss si at du regner deg selv som kristen og går i en lokal menighet. Så er du på fest og blir sittende ved siden av en irriterende type i sofaen. «Jeg liker ikke kristne,» sier han. «Jeg er nemlig tilhenger av at homofile skal få gifte seg.» Denne påstanden er lett å plukke fra hverandre, for den har egentlig ingen sammenheng. Uavhengig av hva du selv mener, kan du si til ham at ikke alle kristne er imot at homofile skal kunne gifte seg. Det finnes kristne som er for, og det finnes kristne som er imot. «Men religion er farlig,» fortsetter han. «Jeg forstår ikke hvorfor noen gidder å være med i en menighet der det er lov til å hate homofile. Da støtter de jo dem som hater homofile.»

Er dette sant? La oss forutsette at han kjenner til at det i din menighet virkelig finnes medlemmer som hater homofile. Menigheten din består av 100 mennesker. 5 av dem mener at homofili er en sykdom som man må kureres fra, 10 av dem mener homofile bør leve i sølibat, 70 har ikke så sterke meninger om dette, 10 mener at homofile bør få ha kjærester og 5 synes at homofile burde få gifte seg i kirken.

Hvis vi gir festdeltakeren rett i at det å være med i menigheten er å støtte de som hater homofile, gir vi samtidig definisjonsmakten i menigheten til de 5 som mener homofili er en sykdom. Deres standpunkt blir mer betydningsfullt enn standpunktet til de 5 som synes at homofile skal få lov til å gifte seg. Det kan være mange grunner til det. Kanskje de 5 som påstår at det er en sykdom, er eldre enn de 5 andre? Kanskje menigheten har tradisjon for å si at homofili er en sykdom, og at det derfor regnes som en grei posisjon å innta? Kanskje de 5 har en formell posisjon eller mer status innad i gruppa? Eller kanskje de er mer profilert eksternt enn de 5 som vil at homofile skal få gifte seg, siden han har hørt om dem?

Uansett er det tydelig at dere ikke tenker på det samme når dere hører ordet «kristen.» Han forbinde det med en liten gruppe av den mangfoldige gruppen kristne. Du, som er kristen, tar kanskje

avstand fra denne lille gruppen. Du er kristen, men du hater ikke homofile. Du vil ikke støtte noen som hater homofile, og du mener at du ikke gjør det. Dette studieopplegget presenterer noen øvelser som kan utfordre både kristne og debatterende festdeltakere til å tenke nytt i møte med egne og andres fordommer.

Synliggjør privilegiene i gruppa!

SÅ LANGT HAR VI snakket om hvordan normkritikk kan brukes til å avsløre maktforhold og hvordan det kan brukes til å ta et oppgjør med stereotypier om grupper. Normkritisk metode kan også brukes til å avsløre privilegier. Ordet *privilegium* kommer av latinsk «privus» – en gruppe med særegne rettigheter. Privilegier handler om fordeler som den enkelte ikke nødvendigvis har kjempet seg til og kontrollerer, men som man får gjennom samfunnsordninger eller kultur. Alle mennesker har mange egenskaper som tillegges større eller mindre verdi av samfunnet. Noen slike egenskaper har man valgt selv, men mange er medfødt eller tillagt av omgivelsene. Å bli gjort oppmerksom på at man selv har privilegier, kan oppleves utfordrende. Man har jo ikke valgt dem selv. Det man imidlertid kan velge, er om man vil være oppmerksom på privilegiene i møte med andre som har færre eller andre privilegier.

Her er et utdrag fra øvelsen «Hvem står igjen?» som kommer i samtaleopplegget om kjønnsidentitet. I øvelsen møter deltakerne påstander som de må si ja eller nei til. Hvis påstanden er rett, går man ett skritt fram. Hvis den ikke stemmer, står man stille. Den som kommer lengst fram, har flest privilegier. I samtaleopplegget tildeles deltakerne fiktive identiteter, både for å sørge for mangfold og for å gjøre øvelsen mindre personlig. Men her og nå kan du teste øvelsen for deg selv med utgangspunkt i akkurat ditt liv. Hvilke privilegier har du?

- Navnet som jeg fikk da jeg ble født, vil sannsynligvis ikke gjøre fremtidige arbeidsgivere skeptiske til jobbsøknaden min.

- Mitt trossamfunn får sjelden negativ oppmerksomhet i norske aviser.
- Folk pleier ikke å anta at kjæresten min har et annet kjønn enn det h*n har.
- Jeg har foreldre som kan (evt. kunne) støtte meg økonomisk hvis jeg vil studere.
- Det er ikke noe problem for meg å komme inn og ut av offentlige bygninger.
- Jeg pleier å få med meg viktig informasjon som gis over høytaleren på toget.
- Når jeg må på toalettet, er det sjelden et problem for meg.
- Hvis jeg i min livssituasjon blir forelder, vil alle rundt meg bli glade.
- Jeg kan spise alt jeg får servert hvis jeg er på fest.
- Å kysse kjæresten din på gata, og kjæresten din er 40 år eldre enn deg?
- Å kysse kjæresten din mens dere er på gudstjeneste?
- Å kysse kjæresten din på gata, og dere har samme kjønn?
- Å kysse kjæresten din på gata, og det er noen andres kjæreste også?

Hvordan du tenker om kysseeksemplene, henger kanskje også sammen med hva slags reaksjoner eller sanksjoner du forestiller deg at du kunne møtt i situasjonene. Se for deg hva slags reaksjoner kysene kunne møtt, og hva slags type mennesker som ville reagert positivt eller negativt.

Å være i posisjon til å sanksjonere andre, er i seg selv et privilegium. I Norge er politiet formelt tildelt monopol på sanksjonen voldsbruk i fredstid. På en sommerleir er lederne formelt tildelt posisjonen hvor de kan sanksjonere deltakere som ikke følger reglene. Samtidig finnes det også uformell sanksjonering. I ekstreme tilfeller kan den kalles mobbing eller trakassering. Selv om de fleste elevene i klasse 7A har funnet ut at en bestemt elev fortjener å plages, er ikke det rettfærdig. På denne måten er det sjelden rettfærdig at en majoritet skal få diktere en minoritet.

Normer vil alltid være i endring. Vi skal ikke så langt tilbake i Norges historie før hva som var «vanlig» eller «normalt» på mange områder var annerledes enn i dag. Det gjelder også i kristne miljøer. Så sent som i 1961 ble den første kvinnen ordinert til prestetjeneste i Den norske kirke. Da mente mange at det ville ødelegge kirken. De fleste unge i Den norske kirke vil i dag tenke at det er helt normalt med en prest som er kvinne. Likevel er det ikke normalt hvis man tilhører Den katolske kirke, eller for de som vokste opp i en tid der nesten alle prester i Den norske kirke var menn. Fordi normer alltid er i endring, er det grunn til å være kritisk til uformell sanksjonering av noen som velger annerledes enn majoriteten i ei gruppe.

Normer forandrer seg med tid og sted

SIDEN NORMER representerer uskrevne regler, er det heller ikke forbudt å bryte med dem. Den som bryter med en norm, kan likevel ofte møte sanksjoner fra omgivelsene. Normer kan være foranderlige utfra variabler som sted, tid og personer som er til stede. De kan også variere fra generasjon til generasjon. Normer for kysning er for eksempel stadig er i endring. Det er ofte individuelle oppfatninger om hvem som kan kysse hverandre og hvor det kan skje. Hva slags verdi et kyss får, avhenger av konteksten.

Tenk etter hvordan du eller mennesker rundt deg vurderer disse ulike kysseeksemplene, og kjenn etter hva du selv føler. Hvordan tenker du for å avgjøre din egen oppfatning av situasjonene? Hva slags normer ligger til grunn for disse tankene? Er det greit:

- Å kysse kjæresten din når dere sitter på bussen?
- Å kysse kjæresten din når dere er alene på kjøkkenet?
- Å kysse kjæresten din når du er på jobb eller skole?

Normkritisk bibeldiskusjon

NÅR KJØNNSROLLER, sex og samliv debatteres i kristne sammenhenger, møter man ofte argumentet om at noe står eller ikke står i Bibelen. Det blir sagt at en viss type praksis er ønsket eller uønsket av Gud, eller at alle kristne er enige eller uenige i bestemte påstander. Denne typen absolutte argumenter gjør det vanskelig å komme videre i diskusjonen. Premisset for diskusjonen blir galt, fordi premisset er at det finnes et fasitsvar som gir den ene eller den andre rett.

Her er noen forslag til hvordan du som gruppeleder kan forsøke å få ei gruppe rundt denne typen uenighet på en konstruktiv måte:

- Gjør det klart fra starten av at alle har rett til å si sin mening eller komme med sine spørsmål, og unngå at noen av deltakerne blir selvutnevnt «ekspert» på et område dere snakker om. Hvis det er vanskelig å få alle til å si noe, kan dere ta en runde der alle sier litt hver.
- Stille spørsmål om hvem som har definisjonsmakten i forhold til sentrale begreper i en påstand. Hvis «alle kristne» er enige om noe, betyr det at alle som ikke er enige i dette, ikke kan kalle seg kristne? Hvem har i så fall bestemt det?
- Avklar hva slags bibelsyn de forskjellige deltakerne har. Svært mange uenigheter om bibeltolkning handler om synet på Bibelen. Det finnes mange mulige bibelsyn på skalaen mellom Bibelen som Guds ufeilbarlige ord og Bibelen som menneskers feilbarlige vitnesbyrd om møtet med Gud. I diskusjon om enkelttekster kan avklaring rundt bibelsyn bidra til gjensidig forståelse.
- Avklar hvor mye bibelkunnskap de enkelte deltakerne egentlig har. Hvis noen i gruppa sier at de har veldig mye kunnskap om Bibelen, kan det gjøre deltakere med mindre frimodighet engstelige for å stille spørsmål eller komme med sine forslag til relevante lesemåter. Ikke all kunnskap om bibeltekster er nøytral kunnskap.
- Gjør oppmerksom på utfordringene ved oversettelse. Da de første bibeltekstene ble oversatt til norrønt på 1100-tallet, la oversetterne

inn en del forklaringer på ord og fenomener som de antok at nordmenn ikke forstod. Hva visste vel den jevne viking om løver eller oliventrær? Det var nødvendig å forklare at løven var et farlig rovdyr og at oliventrær var viktige for bøndene i Jesu fødeland. De fleste kristne i dag vil nok være enige i at Bibelens fortellere, forfattere og redaktører ikke tok høyde for at ungdom i Norge 2000 år senere skulle lese tekstene. De ønsket selvsagt at så mange mennesker som mulig skulle lese det de skrev, men de hadde neppe sett snø eller møtt en elg! Vi må lære kulturhistorie for å forstå Bibelen, og vi må bli oppmerksom på hvilke «briller» vi selv leser tekstene med.

- Gjør oppmerksom på at samfunnsstrukturer i Bibelens samtid var veldig annerledes enn våre. Forfatterne tar det likevel for gitt at leserne eller tilhørerne vet om og forstår datidens normer. I fortellingene om Abraham, Isak og Jakob har ikke forfatterne problematisert at hovedpersonene hadde flere koner (1 Mos 29,30) og barn med flere kvinner (1 Mos 16,2). Fenomenet dødsstraff og eneveldige konger er ikke oppe til etisk debatt i fortellingen om Daniel i løvehulen (Dan 6). Paulus skriver om slaver og hvordan slaver skal forholde seg til sine eiere (Ef 6,5). Og hvorfor er det sannsynligvis ingen av bøkene i Bibelen som er skrevet av en kvinne? Alt dette handler om samfunnsstrukturer.

Denne bakgrunnskunnskapen kan være helt nødvendig for å forstå hva budskapet i en tekst egentlig er og hva en aktuell bibeltekst egentlig kan si oss. For noen kan det virke truende ikke å stole på alle ord slik de står. Da kan man minne om at ordene vi har i den norske Bibelen, allerede er tolket gjennom å bli oversatt fra hebraisk og gresk. Se på ulike norske bibeloversettelser og bibeloversettelser på ulike språk. Det finnes både små og store forskjeller. Alle som ikke behersker hebraisk og gresk, må stole på oversetterens tolkning for å kunne sette seg inn i hva som står i Bibelen. Dersom vi aksepterer at det samfunnet som Bibelen ble skrevet i, var preget av visse verdier som har påvirket bibeltekstene, kan vi også oppdage hvor radikal enkelte bibeltekster er i lys av sitt samfunn.

- Paulus skriver i sine brev: «Her er ikke greker eller jøde, omskåret eller uomskåret, barbar, skyter, slave eller fri. Nei, Kristus er alt og i alle» (Kol 3,11). «Her er ikke jøde eller greker, her er ikke slave eller fri, her er ikke mann og kvinne. Dere er alle én i Kristus Jesus» (Gal 3,28). Den som leser disse tekstene i dag, vil ta dette som en selvfølge. Men den som vet hvor avhengig Romerriket var av slaver på Paulus sin tid, vet at dette er et opprørsk budskap.
- Paulus skriver også: «...og hver tunge skal bekjenne at Jesus Kristus er Herre, til Gud Faders ære!» (Fil 2,11). For bibellesere i dag er ikke dette det minste overraskende. Men den som vet at det bare var den romerske keiseren som kunne omtales som «Herre», ser hvor radikale disse ordene er.
- Johannesevangeliet forteller: «Da kommer en samaritansk kvinne for å hente vann. Jesus sier til henne: «La meg få drikke.» (Joh 4,7). Hva i all verden er spesielt med dette? kan vi spørre i dag. Men når vi vet at samaritanene var en foraktet gruppe blant jødene på Jesu tid, og at kvinner ikke skulle snakke med fremmede menn, ser vi hvor modig Jesus er. Han snakker med kvinnen som en likeverdige.
- Lukasevangeliet forteller: «Ved solnedgang kom alle til ham med sine syke, som hadde mange slags plager. Han la hendene på hver enkelt av dem og helbredet dem.» (Luk 4,40). For oss som leser dette i dag, er helbredelsen det mest overraskende. I Jesu samtid ville også noe annet være overraskende: At Jesus berørte syke. Syke ble ansett som urene, og noen mente at sykdom var en straff fra Gud. At Jesus, Gud som menneske, tar imot disse menneskene og berører dem, forteller noe helt annet.

I det videre studiematerialet er det i liten grad lagt opp til spesielle bibelstudier. Det er ikke fordi vi ikke tenker at Bibelen er relevant i møte med spørsmål om kjønn, samliv og identitet, men fordi hovedfokus for dette studiematerialet er på normkritisk metode. Ønsker du gode studieopplegg om Bibelen og etikk, kan vi anbefale disse:

- Anders Martinsen, Jan Christian Nielsen og Stine Kiil Saga: «Tekster til forandring. Et bibelstudieopplegg.» Oslo: Verbum
- Sindre Skeie, Geir Endre Kristoffersen og Joakim Stegen Tischendorf: «Opp ned. Et studieopplegg om å være kristen.» Oslo: Verbum

R

RESPEKT

ØVELSER: RESPEKT

DE FLESTE MENNESKER har hatt både gode og vonde erfaringer med berøring og intimitet. Det kan være en klem som varte lenger enn den skulle eller var fra en person en ikke forventet en klem fra. Det kan være et kyss på kinnet, å holde hender eller å ligge inntil et annet menneske med klær på.

Respekt betyr «å se om igjen». Respekt kan være en nøkkel til å unngå å gi andre vonde erfaringer. Økt bevissthet om respekt for seg selv kan være en nøkkel til å få mot til å sette grenser. Det er viktig å øve seg både i å gi eller ikke gi samtykke, å spørre om samtykke og å vise respekt for den andres ønsker. Dette vil være fokus for disse øvelsene.

Øvelse 1:

«Jeg tolererer deg»

ALDER: 15-30 år

TID: 15-20 minutter

ROM: Tilrettelagt for samtale i grupper

UTSTYR: -

GRUPPESTØRRELSE: Passer både stor og liten gruppe

Toleranse kommer av latinsk «tolerantia», som betyr «å tåle» eller «å holde ut». Det handler altså om å tåle eller holde ut en annens synspunkt eller person.

Denne øvelsen gir en introduksjon til å snakke sammen i en gruppe om forskjellen på respekt og toleranse. Uttrykt toleranse kan nemlig brukes til

å understreke at den andre har et avvik som må tolereres, ikke at den andre er like normal som alle andre.

Øvelsen ledes av en eller flere personer som kjenner reglene og formålet. Deltakerne går sammen to og to. Det er et poeng at formålet med øvelsene er ukjent for deltakerne. Den som leder øvelsen, gir følgende oppdrag til parene, ett og ett i denne rekkefølgen:

1. Den ene skal kommentere noe nøytralt ved den andre, men ikke vurdere det. For eksempel: «Jeg ser at du har på deg genser.» «Jeg ser at du står på golvet.» «Jeg ser at du har flettet håret ditt.»
Formålet med dette er å illustrere at det å kommentere noe i seg selv kan oppfattes som en verdivurdering og en makt demonstrasjon.
2. Den ene skal kommentere noe nøytralt ved den andre, og legge til at h*n tolerer det. For eksempel: «Jeg ser at du har på deg genser, og det tolererer jeg.» Den andre skal takke.
Formålet med dette er å kjenne på hvordan det er å bli tolerert uten å ha bedt om toleransen. Mange som tilhører en minoritet eller har et spesielt utseende, opplever at andre får behov for å fortelle dem at de tolererer dette, også i situasjoner der det som blir "tolerert" ikke oppleves som relevant.
3. Bytt roller, og gjør pkt. 1 og 2 en gang til, slik at begge har fått være den som tolererer den andre.

Spørsmål til samtale:

- Hvordan var det å bli tolerert?

- Hvordan var det å tolerere?
- Har dere noen eksempler på noe som ofte blir møtt med "toleranse" av en majoritet?

Eksempler på noe som ofte blir møtt med toleranse, kan være å ha en annen hudfarge enn majoriteten, å ha en kjæreste av samme kjønn som en selv eller å ha et annerledes utseende.

Øvelse 2:

Sunn, sikker, samtykkende

ALDER: 15-30 år

TID: 15-20 minutter

ROM: Tilrettelagt for felles samtale

UTSTYR: Tavle eller flipover

GRUPPESTØRRELSE: Passer både stor og liten gruppe

Skeiv ungdom har lansert begrepene «sunn», «sikker» og «samtykkende» som utgangspunkt for den enkeltes vurdering av seksuelle relasjoner.

Bruk tavle eller ark og skriv opp tre stikkord: Sunn, sikker, samtykkende. Finn assosiasjoner og forklaringer til hva disse ordene kan ha med seksualitet å gjøre og skriv opp dette. Kom med eksempler på situasjoner og praksiser som er sunne, sikre eller samtykkende. Kom deretter med eksempler på situasjoner og praksiser som ikke er sunne, sikre eller samtykkende.

Øvelse 3:

Tvungen samtykke

ALDER: 15-30 år

TID: 15-20 minutter

ROM: Tilrettelagt for samtale to og to

UTSTYR: -

GRUPPESTØRRELSE: Passer både stor og liten gruppe

Gå sammen to og to. Først skal den ene stille spørsmål til den andre med forslag om hva man skal finne på, og den andre må svare «ja» på alle

spørsmålene. Gi gjerne beskjed om hvor mange spørsmål det skal være, for eksempel ti. Deretter byttes rollene. I neste omgang må begge svare nei på alle spørsmål.

Spørsmål til samtale:

- Hvordan føles det å bli tvunget til å si ja eller nei mot sin vilje?
- I hvilke situasjoner kan vi oppleve at det er vanskelig å si nei?
- Hvordan kan vi skape en kultur i gruppa som gjør det mulig å si ja eller nei slik man ønsker?

Øvelse 4:

Rundt grøten

ALDER: 15-30 år

TID: 15-20 minutter

ROM: Åpent rom uten stoler

UTSTYR: -

GRUPPESTØRRELSE: Passer både stor og liten gruppe

En person går ut av rommet. Resten av gruppa får vite at denne personen skal spørres om å bli med på berg- og dalbane. Imidlertid skal alle spørsmålene gå «rundt grøten». Intervjuobjektet skal ikke vite hva spørsmålene egentlig dreier seg om.

Resten av gruppa skal etter hvert spørsmål bevege mellom «Ja» ved den ene veggen og «Nei» ved den andre veggen. Jo mer positiv de tror at intervjuobjektet er til å bli med på berg- og dalbane, jo nærmere skal de stå «ja». Jo mer negativ de tror personene er, jo nærmere skal de stå «nei». Intervjuobjektet skal ikke vite at den ene veggen representerer «ja» og den andre representerer «nei». Hent nå intervjuobjektet inn. Still spørsmålene. Etter hvert spørsmål får gruppa anledning til å bevege seg mellom «ja» og «nei». Når alle spørsmålene er stilt, spør du intervjuobjektet om h*n skjønte hva spørsmålene egentlig handler om.

1. Liker du å være sammen med andre folk?
2. Liker du fart og spenning?
3. Liker du litt action?

4. Liker du å ha vind i håret?
5. Du har ikke tunnelskrekke?
6. Gjør det deg noe å stå litt i kø?
7. Det går litt opp og ned her i livet, ikke sant?
8. Du blir ikke lett kvalm?
9. Er du glad i å henge opp-ned?
10. Du har ikke noe imot å være spent fast i noen minutter?
11. Av og til er det godt at alt bare går på skinner, er det ikke?

Spørsmål til samtale:

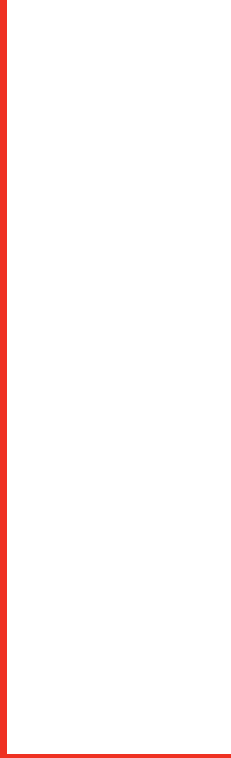
- Hvorfor stilte du deg på ditt punkt mellom «ja» og «nei»?
- I hvilke situasjoner er det vanskelig å tolke andre?
- I hvilke situasjoner er det vanskelig å være tydelig?
- Hvordan kan vi sammen bidra til å skape en kultur for tydelighet?

Øvelser i andre opplegg knyttet til dette temaet

Forslag til øvelser fra ««Homo-hore-jøde-terrorist-svarting» – sier vi». Ressursmaterieell om antisemittisme, islamofobi og antisiganisme til bruk i Den norske kirke (2013), utarbeidet av Kirkelig dialogsentral (Ansvarlig utgiver Mellomkirkelig råd for Den norske kirke).

Tilgjengelig på: http://www.ressursbanken.no/wp-content/uploads/2013/11/SierVi_A4_Nedlastingsformat.pdf

- «Tusen tegninger» s. 37 i pdf-fil
- «Hva vi kaller hverandre, hvem vi er» s. 39 i pdf-fil
- «Hybeløvelsen» (opprinnelig utviklet av Skeiv Ungdom) s. 56 i pdf-fil

IDENTITET

KJØNN OG IDENTITET

Innledning til temaet for gruppelederen

DETTE ER EN FORDYPNINGSTEKST til den som skal lede ei gruppe med samtaletemaet «kjønn og identitet». Teksten kan også være en introduksjonstekst til den som vil jobbe med temaet som selvstudium. De følgende øvelsene har fokus på heteronormativitet og privilegier som følger dette. Heteronormativitet er et begrep som er satt sammen av to ord: hetero og normativitet. For at du som gruppeleder skal kunne bidra til en god refleksjonsprosess i gruppa, er det positivt om du først selv tenker gjennom disse emnene og ser for deg hva som kan være viktig å snakke om i gruppa.

- *Hetero* er gresk og betyr «ulik». *Heterofil* betyr direkte oversatt «ulik venn». Begrepet brukes om jenter som forelsker seg i gutter og gutter som forelsker seg i gutter.
- *Normativitet* er i slekt med ordet *norm*. En norm er en regel som ikke er demokratisk vedtatt eller skrevet ned noe sted, men som likevel framkaller sanksjoner når den blir brutt. At noe er normativt betyr enkelt sagt at det «skal være sånn.»
- *Heteronormativitet* er normen som sier at alle mennesker er født som enten jenter eller gutter, og at alle jenter og gutter er interessert i å finne seg en partner av motsatt kjønn og nor-

malt vil få barn sammen med vedkommende. Jenter og gutter forutsettes å være fundamentalt ulike, samt ha ulike egenskaper, ferdigheter og interesser.

- *Sanksjon* betyr straff eller negativ reaksjon.

Hvis du som leser dette, er heterofil og tilfreds med dette: gratulerer! Du har så mange majoritetsprivilegier at du sannsynligvis ikke har tenkt gjennom dem. Det er viktig at du er bevisst egen posisjon, privilegier og eventuelle fordommer før du går i gang med å lede gruppa gjennom øvelsene. Du trenger ikke å være ekspert på emnet, og det er ikke meningen at du skal drive tavleundervisning om for eksempel transseksualitet. Men hvis du leser litt om det først, er du bedre forberedt på samtalen som dere skal ha.

Hvis du har vært leder for ungdom, har du sannsynligvis erfaringer både med miljøer som fungerer godt og miljøer som fungerer dårlig. Spør du unge om hva som kjennetegner et godt miljø, kommer det mange ulike svar. Mange vil si noe om at det er viktig for dem å få lov til å være den de er; det er viktig å kunne slappe av og være trygg sammen med lederne og de andre i miljøet. Det gjelder ikke minst de av oss som har en eller annen form for

minoritetsidentitet og ikke alltid kan forvente selv å få bestemme hva slags reaksjoner de får når de viser eller forteller andre om hvem de er.

Forsker og sosiolog Hanna Helseth er blant dem som har pekt på at «homo» og «hore» er blant de mest brukte skjellsordene i norske skolegårder. Ofte blir de brukt som sanksjoner mot barn og ungdom som bryter med heteronormativiteten. Det kan være en gutt som liker å pynte seg eller gråter når han er lei seg. Det kan være ei jente som snakker høyt og har sterke meninger.

Enkelte vil hevde at det ikke er så viktig å tematisere transseksualitet; det er ikke nødvendig å gi rom for å tenke på seg selv som noe annet enn gutt eller jente. Et vanlig argument er at denne tematikken angår så få: «Det er i alle fall ingen av ungdommene i vårt miljø som er opptatt av dette – for da hadde jo du som leder sikkert visst det, ikke sant?» Når man bruker denne argumentasjonen om andre minoriteter, blir det synlig hvor svak den er: «Det er ikke noe poeng i å bruke mye tid og krefter på å tilrettelegge lokalene for rullestolbrukere, kjøpe salmebok med blindeskrift eller sørge for at teleslyngeanlegget i kirka fungerer – det er jo ikke noen som sitter i rullestol, har synshemming eller hører dårlig hos oss!» Imidlertid vet ingen sikkert hvor mange i Norge som i løpet av livet er usikre på egen kjønnsidentitet. Vi har heller ingen oversikt over hvor mange som velger å endre kjønnsuttrykk permanent eller i perioder. Sjansen er alltid til stede for at noen du kjenner har slike tanker. Dette kan være særlig utfordrende når man er ungdom.

Mange unge opplever i løpet av puberteten at kjønnsrollene i et miljø virker trange. De kan ha lyst til å gjøre noe annet enn det lederne forventer av «vanlig» oppførsel fra gutter og jenter. Samtidig kan eksperimentering med kjønnsuttrykk medføre fare for sosiale sanksjoner. Ofte er det så uskyldig som at en gutt har mest lyst til å synge i koret på en konsert, selv om alle de andre guttene i Ten Sing-gruppa spiller i band. I sjeldnere tilfeller kan du møte ungdom som heller vil ta livet av seg enn å fortsette å leve med den kjønnsidentiteten de ble tildelt ved fødselen. Hvis du først har vist at du er trygg å snakke med og tør å utforske tanker om

kjønnsidentitet og kjønnsroller, er sjansen større for at akkurat du møter en av disse ungdommene og kan være en støtte. Sjansen øker for at en person med bevegelseshemming kommer på et møte hvis det er allment kjent at lokalet er tilrettelagt for rullestolbrukere. Slik øker også sjansen for at noen tør å være åpne om hvem de er hvis lederen er bevisst på tenkning om kjønn, kjønnsroller og kjønnsidentitet.

Samtidig må det være sant: Det hjelper ikke med ord hvis de ikke følges av handling. Et stort banner hvor det står «Velkommen til alle som sitter i rullestol!» hjelper lite hvis rullestolen må bæres ti trapper opp for å komme til den delen av lokalet der det *kule* skjer. Å si at «hos oss er det greit å være transperson eller bryte med kjønnsroller. Alle skal få være den de er!» betyr lite hvis praksisen din som leder i miljøet fortsatt er preget av heteronormativitet.

Når vi sammenligner funksjonsnedsettelse med det å bryte med heteronormativiteten, er det fordi diskriminering av en som sitter i rullestol veldig ofte vil oppdages umiddelbart når den skjer. Det gjør ikke den typen diskriminering noe bedre. Samtidig kan det være vanskelig å si ifra for den som rammes. Det kan ende med: «Nei, nei, det gjør ingenting at de andre er på kafeen der oppe og jeg sitter her nede alene... De kommer sikkert ned trappa igjen snart...» Ingen ønsker å være den som lager bråk eller oppleves som vanskelig, men alle ønsker å få mest mulig frihet til å være den de er og gjøre det de har lyst til. De fleste synes det er behagelig å slippe å ta eneansvaret for å inkludere seg selv.

Dette gjelder også den i gruppa som har en matalergi. Hvis lederen må få beskjed før hvert eneste fredagsmøte om å bestille en glutenfri pizza, vil vedkommende med glutenallergi kunne gi opp etter noen uker. Etter å ha gitt beskjed ti ganger på rad kan h*n føle seg masete eller kanskje begynne å spise middag hjemme i stedet. For virkelig å inkludere vedkommende, må lederen endre tankesett. Det må være en selvfølgelig tanke ved pizzabestillingen at «i kveld kan det komme noen som er allergiske mot gluten». Den som er bevisst glutenallergi, vil kanskje også bli bevisst nøtteallergi, at noen

er vegetarianere og at noen ikke spiser svinekjøtt. Inkludering handler om å ta valg som er best mulig for flest mulig. Det handler om ikke å godta at en minoritet systematisk skyves ut av fellesskapet fordi majoritetens behov styrer praksisen.

Hvis du bruker rullestol og blir sittende alene nederst i trappa, oppdager noen det til slutt. Hvis du ikke får mat du kan spise, vil noen legge merke til at du ikke forsyner deg. Ofte vil noen forsøke å finne en løsning. Men hvis en transperson gang på gang må velge enten guttelaget eller jentelaget på fotballturnering eller ikke tør å gå på do i kirka, er det mindre sannsynlig at noen tar tak i problemet. Om noen forsøker uten å være bevisst på hvordan, kan det gjøre situasjonen verre. Se for deg konfirmantlederen som klapper i hendene og erklærer: «Kim må få lov til å gå på jentedoen fordi han, eller var det hun, ikke har noen penis, og derfor ikke klarer å bruke pissoaret. Så ingen må erte Kim fordi han går på jentedoen! Hører dere det?» eller «Kim, nå kan du få velge; vil du være gutt eller jente i dag? For alle må være på det ene eller det andre laget.» De færreste av oss trives med å løftes fram som annerledes. Heller enn å gjøre dette, bør ledere derfor bidra til at alle kan inkluderes som likeverdige.

Dersom du som leder har tenkt å dele en gruppe etter kjønn, så tenk ganske enkelt gjennom om det virkelig er nødvendig. Forsøk å unngå at alle må velge jente- eller guttelaget. Det koster deg lite, samtidig som det betyr mye for dem som ellers stadig må ta et umulig valg på premisser som ikke er selvsagt.

Noen faguttrykk om kjønn og kjønnsidentitet:

- *Transpersoner* er et samlebegrep for alle som ikke er tilfreds med kjønnsidentiteten som de ble tildelt ved fødsel. Noen ønsker å bli identifisert som et spesifikt kjønn, mens andre skulle ønske å slippe å måtte velge en spesifikk kjønnsidentitet.
- Å være *cis-person* vil si å være tilfreds med kjønn som man ble tildelt ved fødsel.
- En som er født med biologisk kjønn jente og identifiserer seg som gutt, eller omvendt, kalles ofte *transseksuell*, *transkjønnet* eller *transgendered*. Ofte vil en person med denne typen

identitet helst bli identifisert og omtalt som enten gutt/mann eller jente/kvinne.

- En *transvestitt* er vanligvis enten en jente som av og til vil kle seg som gutt eller en gutt som av og til vil kle seg som jente. For noen transvestitter er identiteten primært en seksuell fetich, men ikke for de fleste. En transvestitt kler seg ikke ut – han/hun kler seg om.
- Å være *transperson* vil som oftest si å ha et ønske om hverken å være jente eller gutt, men noe imellom. Noen ønsker å identifiseres kjønnsnøytralt eller *androgyn*, mens andre har en opplevelse av å være ett bestemt kjønn, men ikke jente eller gutt.
- *Intersex* betyr å være født med uklar biologisk kjønnsidentitet.
- *Drag-queen* eller *drag-king* er en betegnelse på personer som kler seg ut og imiterer en bestemt kjønnsrolle uten selv nødvendigvis å ha transidentitet. Dette er ofte for moro skyld, men kan inneholde en kritikk av fordommer eller parodier på trange kjønnsroller.
- *LHBT-personer* er et samlebegrep for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.
- *Skeiv* er den norske oversettelsen av *queer*. Kort fortalt betyr det å bryte eller ønske å bryte med heteronormativiteten, for eksempel i handlinger, uttrykk eller tankesett.

Engelsk har to ulike begreper som begge oversettes med *kjønn* på norsk; *sex* og *gender*. *Sex* er enkelt sagt den biologiske delen, mens *gender* er den mentale eller psykiske delen av det å ha et kjønn. På norsk må vi lage sammensatte uttrykk for å forklare ulike aspekter ved kjønn og kjønnsidentitet:

- **Biologisk kjønn:** Det som teller i forplantningen; om man har penis eller vagina.
- **Sosialt kjønn:** En måte å snakke om kjønnsroller på, gitt at kjønnsrollene ikke er medfødt på samme måte som biologisk kjønn kan være.
- **Psykisk eller mentalt kjønn:** Den kjønnsidentiteten man ser seg selv med, uavhengig av biologisk kjønn eller tildelt sosialt kjønn.
- **Genetisk kjønn:** Biologisk kjønn mann kjenntegnes vanligvis av XY-kromosomer og biologisk kjønn kvinne av XX-kromosomer. Men det finnes eksempler både på andre kombinasjo-

ner, f. eks. XXY, eller at biologisk og genetisk kjønn ikke samsvarer.

Her er en oversikt over de største organisasjonene i Norge som arbeider med og for transpersoner. På hjemmesidene finnes mer informasjon og kontaktinformasjon.

- *Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH)* har en egen temaside om trans: llh.no/nor/om_deg/transpersoner/
- *Skeiv Ungdom* jobber for at alle skal få være seg selv uavhengig av seksualitet og kjønnsidentitet. De har brosjyrer til fri nedlastning. www.skeivungdom.no/publikasjoner/
- *Harry Benjamin Ressurssenter*, som primært har sitt arbeid med personer som ønsker å foreta eller har foretatt kirurgiske inngrep for å få et annet juridisk kjønn: www.hbrs.no
- *Forbundet for transpersoner (FTPN)* har historisk arbeidet mest med transvestitter, men har nå bredere sikt. Tett samarbeid med blant annet Stensveen Ressurssenter: www.ftpn.no

Til diskusjon eller egenrefleksjon for ledere

MANGE SANKSJONERER barn og unge for brudd på heteronormativiteten uten å tenke over det. Det er så vanlig med forventninger til at barn og unge følger visse kjønnsroller, at mange ikke tenker over at de bidrar til det. Finnes følgende praksiser i deres miljø?

- Gutter forventes å tåle litt mer enn jenter. Hvis en gutt slår seg eller blir ertet, blir han bedt om å ta seg sammen. En jente som opplever det samme, får oppmerksomhet og trøst fra lederne.
- Fast underholdningsinnslag på leir er leker med en undertone av seksualitet. Jenter og gutter skal for eksempel frakte en fyrstikk fra munn til munn, eller en jente skal kjenne igjen en bestemt gutt selv om hun har bind for øynene.
- Hvis en gutt og ei jente er venner, risikerer de å bli ertet av lederne og kalt kjærester.

- På leir eller tur deles det inn i jente- og gutterom og alle skal være på rommet etter et visst klokkeslett. Jenter som går inn på andre jenters rom, opplever ikke tilsnakk på samme måte som ei jente som går inn på et gutterom.
- Ledere antar at alle barn bor hos begge sine heterofile foreldre og sier for eksempel i plenum at «Nå skal det bli fint å komme hjem til mamma og pappa.»

Å bli oppmerksom på egne forventninger til andres kjønnsroller og legning, er ikke det samme som å være motstander av tradisjonelle kjønnsuttrykk. Det skal være lov å være ei jente som liker å pynte seg eller en gutt som liker biler. Det er fint å være begeistret når to heterofile ungdommer forelsker seg og blir kjærester. Oppmerksomhet om kjønnsroller og kjønnsidentitet handler samtidig om å gi den man snakker med, større frihet til å være seg selv. Noen liker å pynte seg, andre liker det ikke. Noen ønsker seg en kjæreste, andre har slettes ikke lyst på noen. Atter andre ønsker en kjæreste på en annen måte enn man først forventer.

For dem som bryter med heteronormativiteten eller har venner eller familie som gjør det, blir hver heteronormative episode en påminnelse om å være «annerledes». Som leder for barn, unge eller voksne har man privilegiet å kunne etablere inkluderende praksiser i ei gruppe. Ofte skal det ganske lite til.

Selv om det strider mot normkritisk pedagogikk å komme med fasitsvar, har vi her noen eksempler på praksiser som kan motvirke ekskludering. Hvis du reagerer på å revurdere bruk av begrep som mamma og pappa, er det viktig å understreke at dette er råd ment for situasjoner der du møter ukjente mennesker. Vet du at en person er mammaen til noen, kan du selvfølgelig kalle vedkommende mamma. Vet du at en gutt og ei jente er kjærester, er det ikke noe i veien for å si at du synes det er hyggelig. Å ha en inkluderende praksis handler ikke om ikke å kunne bekrefte det vi vet. Det handler om ikke å forvente eller forestille oss det vi *ikke* vet.

Å bruke et inkluderende språk om andres familie er videre ikke det samme som ikke å kunne mene at noen typer samliv er moralsk riktigere enn andre.

Noen mennesker vil mene at det er best for barn å vokse opp i en bestemt familiestruktur. Hvis du mener dette, er det like fullt en god tommelfingerregel å huske på at barn ikke selv kan velge sine foreldres samlivsform eller kjønnsidentitet. Du kan ønske å reflektere kritisk rundt familiestrukturer på

samfunnsnivå eller i møte med voksne mennesker, samtidig som du ikke legger opp til å ramme barna. Tenk etter om du kan ordlegge deg på måter som gjør at barna slipper å måtte forsvare eller forklare foreldrene sine.

Hvis det i din sammenheng er vanlig å kan dere vurdere å...	... så oppnår dere kanskje:
Alltid anta at barn vokser opp med sin biologiske mor og far...	Bruke begrep som «voksne hjemme hos deg,» «familien din» og «den som henter deg etter leiren».	At barn som bor hos eneforsørger eller stefforeldre, er adoptert, er i fosterhjem, opplever skilsmisse eller har to mammaer/to pappaer, slipper å føle seg utpekt som annerledes.
Tiltale ukjente voksenpersoner i følge med barnet som moren eller faren til barnet...	Hilse på ukjente voksenpersoner og høre hvordan de selv eller barnet definerer sin relasjon til barnet.	Kleine situasjoner der det viser seg at vedkommende er barnet sin søster, onkel, familievenn, mamma nr. 2 eller oldefar.
Ønske at gutter og jenter blir kjærester, og derfor ha tradisjon for å lage masse oppstyr hvis en gutt og ei jente blir kjent med hverandre på leir...	Slutte med det.	At flere gutter og jenter tør å bli kjærester på leir, fordi de får lov til å bli kjent med hverandre uten å oppleve press fra omgivelser som ønsker at de skal oppføre seg på en bestemt måte. I tillegg bidrar det til å avdramatisere det at to gutter eller to jenter blir kjærester.
Ikke slå ned på det hvis leirdeltakere «flyr» fra gutterom til gutterom eller jenterom til jenterom om natta, men lage masse rabalder om det er aktivitet mellom et gutterom og et jenterom.	Slå like strengt ned på alle besøk på andres soverom etter et visst tidspunkt på kvelden.	Det blir roligere i soveområdet og flere får sove om natta.
Snakke mye om «de andre» uten å egentlig vite hvem du snakker til.	Ikke anta at alle du møter, er heterofile og cis-personer.	At praksis i gruppa faktisk kan endres, fordi dere blir oppmerksom på at dere ikke vet alt om hverandre. Noen kan tørre å fortelle de andre mer om hva de tenker og føler.
For eksempel å ha en temakveld om transpersoner og kjønnsidentitet og innlede med å si «Det finnes noen mennesker som ikke er helt som oss...»	Være trygg nok på deg selv og din egen identitet til at du kan bruke inkluderende uttrykk som «de av oss som er...» eller «de av oss som opplever...»	At bestemte tema ikke tas opp i solidaritet med noen andre det er synd på, men fordi vi som et fellesskap trenger å snakke om og lære mer om dette.

ØVELSER: KJØNNSIDENTITET

Innledning

NÅR ET BARN blir født, er biologisk kjønn ofte det første som kunngjøres. Kjønn er videre en av de første egenskapene som er med påvirke et barns muligheter i verden. I Norge er forskjellene mellom menn og kvinner mindre dramatiske enn mange andre steder i verden. Samtidig er det også i Norge bare litt over 100 år siden kvinner fikk stemmerett og 50 år siden kvinner begynte å få likestilt tilgang til arbeidslivet. Først fra 2005 måtte styret i allmennaksjeselskap ha minimum 40% av hvert kjønn. I mange sammenhenger i det norske samfunnet styrer fortsatt kjønn forventninger og normer for oppførsel.

Det er ikke uvanlig at mennesker hele eller deler av livet føler at en ikke passer til å ha den kjønnsidentiteten eller kjønnsrollen en blir tillagt av omgivelsene. I mange kristne miljøer forventes gutter og jenter å oppføre seg på bestemte måter. De som på ulike måter bryter med dette, kan få negativ respons av de andre. Hvis det alltid er en gutt som er den morsomste på leiren - kan det være fordi det blir ansett som «guttete» å ha den rollen? Hvis det alltid er jentene som baker kake til kosekvelden - er det fordi det forventes? Trange roller er sløsing med mennesker!

Øvelse 1:

Hvem står igjen?

ALDER: 15-30 år

TID: 20-30 minutter

ROM: Plass til at mange av deltakerne kan stå i bredden og alle deltakerne kan ta inntil 25 skritt framover

UTSTYR: Identitetskort til hver deltaker

Gruppestørrelse: Passer både små og store grupper. En stor gruppe kan eventuelt deles i mindre grupper for å snakke etterpå. En liten gruppe kan velge roller fra toppen av rollearket.

Øvelsen «Hvem står igjen?» er utviklet av Skeiv Ungdom Restart til deres Skoleprosjekt. Dette er en fin oppvarmingsøvelse for å komme i gang med en samtale om identitet og privilegier. Alle deltakerne får tildelt en rolle ved å trekke et kort eller en lapp med en beskrivelse på. Hvis dere er en stor gruppe, kan flere ha samme rolle. Be deltakerne lese teksten på lappene, og si at de ikke skal vise lappene til hverandre. Be deltakerne ta noen få minutter til å tenke gjennom rollen sin. Hvor bor de? Hvem bor de med? Hva slags bakgrunn har de? Hva bruker de dagene til?

Deltakerne stiller seg så ved siden av hverandre på en rekke. Fortell deltakerne at du kommer til å lese opp noen påstander. Hver gang påstanden stemmer med deres rolle, skal de ta et steg fremover. Hvis den ikke stemmer, skal de stå igjen. Les påstandene sakte, en om gangen. Ha gjerne gode

pauser mellom hver påstand slik at deltakerne får tenkt seg om.

Når du er ferdig med påstandene, kan du be deltakerne om å sette seg ned på gulvet på den plassen der de havnet. Deltakerne forteller hverandre nå hvilke roller de har hatt. Spørsmål til samtale:

- Hvorfor havnet rollen din akkurat der?
- Hva kunne vært gjort for å fordele privilegiene jevnere?

Roller

1. Du er en heteroseksuell mann som arbeider som ballettdanser.
2. Du er en singel gutt som jobber på kontor og sitter i rullestol. Du er oppvokst på et lite sted på Sørlandet.
3. Du er leder i et ungdomsparti. Foreldrene dine kom fra Chile på 70-tallet. Hver søndag går du til gudstjeneste i den katolske kirken i byen du bor.
4. Du er en mann i femtiårene som er nyskilt fra han som har vært din partner (og etterhvert ektefelle) gjennom 20 år. Du jobber som politimann.
5. Du er 14 år og muslim. Du bor sammen med moren din, som jobber i et departement i Norge.
6. Du er 12 år og kom til Norge fra Syria for et år siden sammen med en tante. Du er kristen.
7. Du er en kvinne som sitter i kommunestyret, er gift, har tre barn og dysleksi.
8. Du er kristen og datter av en amerikansk ambassadør. Du bor i Norge og går på en skole for synshemmede.
9. Du er en 17 år gammel jente som er ferdig med 10.klasse og jobber på Kiwi.
10. Du er en 30 år gammel skuespiller som jobber som hjelpepleier.
11. Du lever som ulovlig innvandrere og bor i skjul sammen med familien din fra Irak.
12. Du er datter av en sykepleier og studerer økonomi på universitetet.
13. Du er en muslimsk jente som bor med dine sterkt troende foreldre. Du studerer juss på universitetet.
14. Du er en 16 år gammel gutt som er aktiv i en menighet som ikke aksepterer homofili. Du er tiltrukket av både jenter og gutter.
15. Du er 25 år, utdannet tømrer, og leter etter jobb i Norge. Din kone og din to år gamle datter bor i Polen og er avhengige av din inntekt.
16. Du er en femten år gammel adoptert jente som bor med foreldrene på et lite sted i Nord-Norge.
17. Du er en hvit mann på 25 år som studerer økonomi og spiller tennis på fritiden. Du har hele livet kjent at du er en jente født i en guttekropp.
18. Du er en 60 år gammel mannlig biskop i Den norske kirke. Du er imot at kvinner og homofile skal kunne være prester.
19. Du er en tretti år gammel østeuropeisk kvinne som studerer på universitetet og har bodd i Norge i fem år.
20. Du er en 17 år gammel gutt som nettopp har blitt far. Du går på videregående skole.

Den som leder øvelsen, har en liste over ulike situasjoner der ulike personer skal få ta et skritt fram eller må bli stående stille. De benektende påstandene kan være litt forvirrende når man kun hører dem. Gjenta gjerne disse påstandene med vekt på benektelsen.

- Jeg har aldri måttet fortelle slektningene mine hva slags seksuell orientering jeg har.
- Ingen har noen gang spurt om jeg er gutt eller jente.
- Jeg behøver ikke å spare i slutten av måneden.
- Ingen har forklart mitt humør med at jeg har mensene.
- Jeg er ikke urolig for min fremtid.
- Jeg har ferie de samme dagene som min religions høytider.
- Jeg kan gå hånd i hånd med den jeg elsker uten å få rare blikk.
- Min jobbsøknad har aldri blitt sortert bort på grunn av at jeg har et merkelig navn.
- Jeg føler at mitt språk, min religion og min kultur respekteres av samfunnet jeg lever i.
- Jeg er ikke redd for å bli stoppet av politiet.
- Jeg kan kjøpe hudfargede plaster som ligner min egen hudfarge.

- Jeg har aldri blitt kalt noe nedsettende på grunn av min seksuelle orientering eller mitt kjønnsuttrykk.
- Jeg kan bade i offentlige svømmehaller uten å tenke over hvilken garderobe jeg skal bruke.
- Jeg kan velge hva jeg vil jobbe med.
- Jeg har ikke opplevd at noen har kastet skeptiske blikk etter meg på byen.
- Ingen har spurt meg hvilket land jeg egentlig kommer fra.
- Jeg har ikke hatt noen økonomiske vanskeligheter.
- Jeg har et norsk pass.
- Jeg kommer inn i bygninger uten problemer, selv om det er trapper opp til døren.
- Jeg har aldri skammet meg over klærne mine eller hjemmet mitt.
- Jeg føler at mennesker hører på meg og tar meg på alvor.
- Jeg kan besøke myndighetene uten å ha med tolk.
- Jeg kan være gatemusikant som sommerjobb uten å bli jaget av politiet.
- Jeg behøver ikke lete etter tilbud når jeg handler mat.
- Foreldrene mine og lærerne mine har fått meg til å tro at jeg kan bli hva jeg vil.
- Jeg er sjelden redd når jeg er ute på kveldene.
- Det er lett å få informasjon på morsmålet mitt.
- Ingen har kalt meg «søte, lille deg».
- Jeg er ikke på vakt når jeg går alene forbi en gruppe menn.

Øvelse 2:

Kjønnsroller og parforhold

ALDER: 15-19 år

TID: 20-30 minutter

ROM: Alle må kunne følge med og ta ordet

UTSTYR: -

GRUPPESTØRRELSE: Liten

I denne øvelsen skal vi bruke en fortelling fra et Ten Sing-kor. Én person leder øvelsen og leser opp fortellingen. Ved hvert spørsmål stanses fortellingen og det settes av tid til diskusjon i gruppa.

Kristne Kari og Ordinære Ola går i Tøffe Ten Sing sammen. Begge spiller i bandet. Kari spiller trommer, Ola spiller bass. De har vært kjæresten i noen uker nå. Alle i Tøffe Ten Sing synes det er veldig spennende at de har blitt et par. Mange er nysgjerrige på hvordan de har det sammen.

Denne dagen kommer Ola til korøvelsen på en knallrosa moped. Han har kjøpt den billig på et loppemarked og er veldig fornøyd. «Du kan sitte bakpå til kiosken i morgen,» sier Ola til Kari. Kari synes det er stas, og gleder seg til å sitte på med Ola. Men så kommer Siri og Amina, som går i klassen til Kari. De ler av mopeden til Ola, og sier til Kari at hun ikke kan være sammen med en gutt som har rosa moped. Kari blir flau. «Men hvem har bestemt at gutter ikke får ha rosa moped?» spør Ola.

DISKUTER: Hva kan jentene svare på det? Og hvorfor tror dere Kari ender opp med å være flau?

Ola har ganske langt hår, like langt som Kari har. Kari pleier å flette håret sitt når hun skal spille trommer, så det ikke skal være i veien. Ola pleier å ha håret i hestehale når han spiller bass, men det er krøllete og ganske stridt. Derfor låner Kari ham noen hårklyper før de skal begynne å spille. "Nå ser Ola ut som ei jente," sier Siri og Amina. De spør om Kari egentlig kanskje er lesbisk, siden hun er sammen med en gutt som har langt hår og rosa moped.

DISKUTER: Hva skal Kari svare på det? Hva tror dere Siri og Amina mener?

Petra Prest, som pleier å ha andakten på øvelsene av og til, kommer diskret bort til Kari i pausen med en brosjyre som heter Verdt å vente på. «Jeg hører at du har blitt sammen med Ola,» sier Petra. «Det var jammen fint. Hvis du har lyst til å snakke litt om det, kan du bare komme til meg. Jeg veit jo også hvordan det er å være jente, og husker hvordan gutta kunne være på den alderen.»

DISKUTER: Hva tror dere Petra prøver å si? Hvorfor vil hun ikke si det rett ut? Hva tror dere Kari tenker?

Dag Dirigent er noen år eldre enn medlemmene i Tøffe Ten Sing. Han har akkurat gifta seg med Greie Grete. De traff hverandre på Ten Sing-tur. I dag begynner Dag å fortelle om da de møtte hverandre, og hvor fint det er at de begge to fortsatt er engasjert i Ten Sing. Han sier at han håper flere vil gjøre som Kari og Ola, og finne seg en kjæreste som er med i Ten Sing. Ola har bare vært med i Ten Sing i to måneder, og er litt usikker på om han skal fortsette. Men Dag klapper Ola på skulderen og sier at hvis Ola frir til Kari, så kan hele Tøffe Ten Sing komme og synges i vielsen deres. Kari synes det er en kjempeidé, men ler og sier at de ikke skal gifte seg, akkurat.

DISKUTER: Hva tror dere Dag mener med å fortelle om at han møtte Grete i Ten Sing? Hva tror dere Ola synes om det? Hva tror dere Ola tenker om at Kari sier at de ikke skal gifte seg?

Kule Kåre tar følge med Ola hjem fra korøvelsen. «Har dere gjort noe, ennå? Eller er Kari litt kjip?» spør han. Kule Kåre er sammen med Pene Pia, og de pleier å kline åpenlyst utenfor menighetshuset før korøvelsene. Sannheten er at Kari er den av dem som er mest ivrig, og Ola ikke er helt sikker på hvor langt han har lyst til å gå. Kari respekterer hans grenser, men Ola veit at hun skulle ønske at han ville gå lenger enn de har gjort.

DISKUTER: Hva tror dere Ola svarer Kåre? Hvorfor?

Øvelse 3:

Kjønnsroller og parforhold

ALDER: 20-30 år

TID: 20-30 minutter

ROM: Alle må kunne følge med og ta ordet

UTSTYR: Ark og tusjer hvis dere vil notere

GRUPPESTØRRELSE: Liten gruppe

Irene Tysnes har skrevet doktorgrad om hvordan jenter og gutter sjekker hverandre opp på fire store kristne sommerstevner. Les sitatet og diskuter dere gjennom spørsmålene under. Hvis det er én som leder samtalen, pass på å gi rom for å snakke generelt og ikke anta at alle har erfaringer med å være i et parforhold.

Jenter og gutter må altså tilpasse seg den heteroseksuelle rammen for å bli akseptert som deltaker på sjekke-markedet. Sommerstevnene er en del av en kjønnset virkelighet, og sjekkingen foregår ut fra faste, nærmest karikerte idealer om kvinneroller og mansroller. De snille kristne jentene sjekkes opp av de tøffe kristne (og ikke-kristne) guttene. Jentene og guttene forsøker å tilpasse seg dette spillet på best mulig måte. I enhver situasjon er det viktig å framstå som «riktig jente» eller «riktig gutt». Ikke alle får til å bli «mønsterdeltakere» på sjekke-markedet. De sjenerte guttene opptrer i strid med idealene og blir oversett av jentene. Jenter som er for aktive kan latterliggjøres og fryses ut av gjengen. De homoseksuelle forsvinner ut av miljøet fordi de ikke passer inn.

(Irene Tysnes: *Campe med Gud*, s. 195)

Spørsmål til teksten:

- Er denne beskrivelsen gjenkjennelig fra noen miljøer du kjenner til? Er det i så fall uttalte kristne miljøer, eller gjelder noe av dette andre miljøer som du tilhører?
- Hvem lager «reglene» for hvordan unge mennesker blir kjent med hverandre i miljøer som du er en del av? Føler du deg fri til å bli kjent med andre mennesker på din måte?
- De fleste som Tysnes har intervjuet, er tenåringer eller i begynnelsen av 20-åra. Er det noe med hennes beskrivelser som du tenker at sannsynligvis ville vært annerledes hvis hun primært snakket med eldre personer?

Øvelse 4:

Å knekke koder

ALDER: 15-30 år

TID: Fra 10 minutter per kode, avhengig av hvor vanskelig den er og hvor stor gruppa er. I tillegg minimum 10 minutter til samtale etter øvelsene.

ROM: Plass til å sitte eller stå i ring

UTSTYR: -

ANTALL DELTAKERE: Bør være minst 5

En leder legger opp til «kodeknekkerek» eller systemlek. Det er en fordel at deltakerne kjenner hverandre litt eller at denne leken kommer etter at

gruppa først har lekt andre leker. Denne typen leker har til felles at lederen har bestemt en hemmelig regel. Deltakerne må gjette hva regelen går ut på gjennom å prøve og feile. Etter hvert forstår flere og flere hva regelen er. Taperen er den siste som forstår regelen. Det er viktig at lederen tilpasser regelens vanskelighetsgrad til deltakernes alder og nivå. Her følger eksempel på en lek som kan brukes: Deltakerne sitter i ring. Den hemmelige regelen er at man skal si noe som starter med siste bokstav i forrige ord. Lederen sier etter hvert forsøk om det var riktig eller feil. I begynnelsen vil ikke deltakerne som gjør det riktig, forstå hvorfor det var riktig. Men ved å lytte til hva som blir feil eller riktig av det de andre sier, kan deltakerne forsøke å finne et mønster.

Den første sier «Mitt skip er lastet med bananer,» og så skal neste si noe som begynner på siste bokstav i banan, for eksempel «redikksalat,» og neste noe på siste bokstav i redikksalat, for eksempel «saftis.»

For å øke vanskelighetsgraden, kan det for eksempel være andre eller tredje bokstav i ordet som skal være første bokstav i neste. For å gjøre det enklere, kan det være at alle ordene skal høre sammen, for eksempel at alle skal si navnet på et dyr for å få riktig. En annen variant er at deltakernes egen forbokstav skal være første bokstav i ordet de sier.

Det går også an å leke leken uten ord, for eksempel ved å ha en gjenstand som skal overleveres til neste person på en bestemt måte eller i kombinasjon med en bestemt bevegelse.

Overføringsverdien til samtale etterpå kan være litt avansert. Innled samtalen med å snakke om at det finnes mange sosiale koder eller uskrevne regler. På samme måte som deltakerne i leken vil forsøke å forstå hva den hemmelige regelen er, ønsker de fleste mennesker å forstå hva slags uskrevne regler som gjelder for oppførsel i et miljø. Noen ganger kan uskrevne regler virke helt meningsløse for en som kommer utenfra.

Det finnes mange koder eller uskrevne regler for hvordan jenter og gutter skal oppføre seg. Ofte blir

disse reglene «strengere» i og etter puberteten. Det skjer en del prøving og feiling, og reglene kan også plutselig endre seg underveis. Eksempler på sånne regler kan være at jenter skal ha langt hår og gutter skal ha kort hår, eller at jenter og gutter skal være tiltrukket av hverandre. Hvis man bevisst eller ubevisst bryter reglene, kan man bli sanksjonert av omgivelsene.

Til samtale etterpå:

- Hvordan føles det å måtte gjette hva regelen er?
- Hvordan føles det når man ikke får det til?
- Noen forstod koden tidlig. Hvordan oppførte de seg mot dem som forstod den sent?
- Er det noen sammenhenger i ditt liv der du opplever å være med på denne typen lek?

Eksempler på kodekneking i dagliglivet kan være: Ikke å forstå hva slags klær som er moderne, ikke å skjønne kulturelle koder i et land man kommer til, å være den eneste i vennegjengen som ikke har opplevd en spesiell ting, eller å være den eneste som ikke har sett en film de andre snakker om. Her er noen eksempelfortellinger som kan brukes som illustrasjon:

Nina forteller: «Jeg forstod ikke hvorfor de andre jentene plutselig ikke ville leke med guttene mer. Eller hvorfor det var så spennende å se om guttene ville komme bort til oss hvis vi hadde filmkveld. Jeg var ikke så interessert. Så skjønte jeg at de andre jentene ikke var like interessert i hverandre som jeg var i enkelte av dem...»

Kim forteller: «Så lenge vi var små, så var det ikke så farlig hva jeg hadde på meg eller hvem jeg likte å leke med. Jeg var mest sammen med jenter. Vi lekte sammen, både med typiske jenteting som dukker, og med andre ting. Jeg pleide å få være med dem hjem. Av og til lånte vi klær av hverandre og kledde oss ut. En jente fikk et sminkesett til bursdagen sin. Vi hadde det kjempegøy med å sminke hverandre, og så var vi lik som fine damer som gikk på tur i gata utenfor. Helt til en dag da vi møtte en av lærerne våre, og han ble helt sjokkert over at jeg hadde på meg kjole. Da forsto jeg at det ikke var lov for meg å bruke kjole, og jeg begynte å skamme meg over at jeg syntes det var gøy.»

Kristin forteller: «Jeg vet ikke hvorfor, men jeg takler bare ikke ironi. Mange av vennene mine synes det er kjempegøy med ironi, og jeg ler jo når de andre ler, men jeg er alltid litt redd for ikke å forstå når noe er ironisk ment. For jeg vil jo ta dem på alvor, og jeg skulle ønske at jeg intuitivt forstod når de mente det og når de ikke mente det.»

Aisha forteller: «Besteforeldrene mine bor i Pakistan, og jeg har mange søskenbarn der. Vi pleier å reise dit på sommerferie. Jeg føler meg alltid litt dum, fordi jeg ikke har alle de samme referansene som dem. De ser pakistansk tv, følger med på pakistansk politikk... Og så tenker de ikke over at jeg ikke gjør det. Ofte later jeg som jeg forstår hva de snakker om, selv om jeg egentlig ikke gjør det.»

Øvelse 5:

Hvem bestemmer?

ALDER: 15-30 år

TID: Ca. 10 minutter per runde, avhengig av gruppestørrelse

ROM: Plass til alle + litt løpeplass

UTSTYR: Like mange stoler som det er deltakere

ANTALL DELTAKERE: Passer best større grupper

I denne leken brukes en variant av stolleken, som er populær blant annet i barnebursdager. Den vanlige stolleken går ut på at en leder setter fram stoler. Det er en stol for lite hvis alle deltakerne skal sette seg. Deltakerne går i ring rundt stolene mens det spilles musikk. Når musikken stopper skal alle sette seg på hver sin stol. Den som ikke får en stol, går ut av leken. Det tas bort enda en stol, og deltakerne går i ring igjen. Sånn fortsetter leken til det er én stol og to deltakere igjen. Vinneren er den som sitter på den siste stolen.

I denne øvelsen forutsettes reglene for vanlig stollek kjent av gruppa, sånn at de skal merke at reglene håndheves urettferdig. Lek gjerne en runde med vanlige regler tidligere i samlingen, slik at alle kjenner leken. Øvelsen går ut på at lederen bevisst manipulerer stolleken. Manipuleringen gir noen av deltakere fordeler og ulemper uten at de forstår

hvorfor. Gi gjerne individer privilegier på bakgrunn av egenskaper de ikke selv har gjort noe for å fortjene, for eksempel første bokstav i fornavnet, hårfarge eller høyde. Unngå å gi privilegier på bakgrunn av egenskaper som ofte gis verdi utenfor leken, for eksempel kjønnsuttrykk, bosted eller etnisitet. Privilegier kan være å få lov til å stå stille og holde på en stol, få sette seg tidligere eller få ta en stol til side og vente en runde før man igjen er tilbake i leken. Ulemper kan være å måtte løpe mye større runder enn de andre, å måtte konkurrere med fire andre om én spesiell stol eller å måtte gå i blinde.

Målet er at deltakerne skal bli irriterte og forvirra. Vurder utfra hvordan du kjenner gruppas temperament og sammensetning hvor store privilegier du vil gi enkeltpersoner underveis. Det er ikke meningen at noen skal gi opp.

Sett gjerne denne leken i sammenheng med øvelsen «Hvem må stå igjen?» Diskuter i gruppa hvordan det var å være den som møtte mange hindringer, og hvordan det var å være den som hele tiden var sikker på å skulle vinne. Gi tid til å dele både morsomme og frustrerende inntrykk.

Avhengig av hvor lydig gruppa var mot lederen av leken, kan det stilles spørsmål ved om hvorfor de fulgte instruksjonene. Erfaringene kan brukes til å snakke om andre «regler» som mange finner seg i, selv om resultatene er urettferdige og selv om vi ønsker at alle skal ha like muligheter og føle seg velkommen. Finn eksempler sammen på ting som «bare er sånn» og som de fleste ikke blir plaget av. Her er noen eksempler som dere kan bruke

- Hvis alle snakker norsk og det er noen få til stede som ikke forstår
- Hvis informasjon bare gis muntlig og noen har vansker med å oppfatte den
- Hvis det ikke går an å ha med rullestol inn på lokalbussen
- Hvis alle skal på jente- og guttemøte og noen har en annen kjønnsidentitet
- Hvis det arrangeres speed-dating på sommerleir og jenter bare får date gutter
- Hvis ungdomsgruppa skal ha rekefest og en person er allergisk mot skalldyr

Øvelser i andre opplegg:

Kortspillet Barnga

ALDER: 15-30 år

TID: 60-90 minutter

ROM: Rom med plass til 4-10 deltakere ved hvert bord. Bruk minimum 3 bord med 4 deltakere på hvert

UTSTYR: En kortstokk på hvert bord

ANTALL DELTAKERE: 12-60

Norges Fredslag har på denne nettsiden beskrevet kortspillet *Barnga*: <http://www.iu.folkehogskole.no/sites/i/iu.folkehogskole.no/files/9061d0b6f-bc2304fad4bc38e6ffca506.pdf> Kortspillet gir en praktisk øvelse som handler om å komme til et sted med ukjente koder, og om å knekke dem. Den kan være et alternativ til øvelse 4.

S

SEKSUALITET

SEKSUALITET

Innledning til temaet for gruppelederen

HVIS DU SKAL LEDE en samtale om seksualitet og forventninger for tenåringer, lurer du kanskje på hva slags tanker de kan ha om sex, kjæresten og kropp. Da kan det være en mulighet å lese spørsmål som stilles på nettsiden www.klaraklok.no. Her skriver unge inn spørsmål anonymt til fagpersoner. Det kan gi et bilde av hvilken kontekst norske tenåringer lever i. Det er fint også å anbefale tjenester som Klara Klok, SUSS og Ungdomstelefonen når dere snakker om seksualitet og samliv i gruppa deres.

Hvis deltakerne i gruppa er eldre, har sannsynligvis flere erfaringer med det å ha en kjæreste, være gift eller være samboer. Men man bør ikke uttrykke forventning om at alle unge voksne har hatt en kjæreste eller har debutert seksuelt. I utgangspunktet er heller ikke øvelsene tenkt å brukes til deling av egne erfaringer. Det skal være mulig å snakke sammen om forventninger, strukturer og normer i forbindelse med seksualitet og samliv også uten å ha førstehåndserfaring med det selv. Vi tror det kan være en idé å gjennomføre øvelsene som en generell samtale framfor å være personlige. Der som lederen deler fortellinger om egne seksuelle erfaringer, kan det oppleves grenseløst og skape en påtvunget intimitet. Det kan skape en forventning om at også deltakerne skal dele sine erfaringer. En respektfull distanse kan derimot ivareta både dine og deltakernes grenser.

Dette opplegget fokuserer på samfunnsmessige sider ved seksualiteten. Derfor legger vi opp til å snakke om seksualitet og samliv uten hverken å gå inn på det «tekniske» eller personlige følelser. Selv om det å ha sex med noen andre eller seg selv for de aller fleste er en privat ting og skjer i det lukkede rom, påvirkes vår seksualitet og våre seksuelle handlinger i stor grad av strukturer i samfunnet. Tilgang til seksualopplysning og god seksuell helse påvirker oss. Vårt livssyn og vår kultur former meninger, følelser og normer. Det handler for eksempel om kjønnsroller, aksepterte samlivsformer og kulturelle normer for hvem som får lov til å være kjæreste med hvem.

Hvor komfortable folk er med å snakke om seksualitet og samliv, varierer fra person til person. Du som skal lede gruppa trenger verken å være verdensmester, kunne svare på alt eller bruke alle slags ord uten å rødme. Det kan være en god hovedregel ikke å snakke i jeg-form, men bruke generelle vendinger som «man», «de av oss som...» eller «ganske mange tenker...» Det skal ikke ha noe å si for gruppesamtalen om du som leder gruppa er homofil eller heterofil, eller om du selv har en kjæreste eller ikke. Er det viktig for deg å fortelle gruppa om din egen legning eller samlivsform? Tenk deg om før du gjør det til et poeng. Det er ikke nødvendig at du er et eksempel eller et forbilde for de andre.

Hvis du selv er heterofil og synes det er uvant å snakke om homofili eller homoseksualitet, er det lurt at du på forhånd tenker gjennom dette og gjerne selv deltar i samtale med andre. Hvis du tenker at det er viktig for deg å understreke at du selv ikke er homofil, tenk godt gjennom hvorfor. Det er et mål å få til en allmenn samtale om seksualitet som fenomen, hvor gruppa ikke skal snakke om «de andre», men om seksualitet som angår oss som mennesker. Da bør det ikke i seg selv være viktig hva slags legning dere har. Alle er meningsberettiget i samtalen.

Her følger noen faguttrykk om seksualitet og legning:

- *Heterofil* brukes om jenter og gutter som forelsker seg i hverandre. Homofil brukes om jenter som forelsker seg i jenter og gutter som forelsker seg i gutter.
- *Bifil* brukes om en person som kan forelske seg i både jenter og gutter. Det er en myte at bifil må ha to partnere på en gang. En bifil som er kjæreste med en annen person, inngår ofte i et heterofilt eller homofilt samliv, men har fortsatt en bifil identitet.
- *Panfil* er et lite brukt ord i Norge. Det er et uttrykk for at en person forelsker seg i andre mennesker helt uavhengig av deres kjønnsidentitet. I motsetning til bifili åpner panfili for en tanke om at det finnes flere enn to kjønnsidentiteter.
- *Hetero-, homo- og biseksualitet* er begreper for seksuelt tenningsmønster. Det går for eksempel an å tenke på seg selv som bifil, men heteroseksuell.
- *Polyamori* er begrepet som brukes om å forelske seg i flere mennesker på en gang, og eventuelt ønske å ha flere romantiske eller seksuelle relasjoner på samme tid.
- *Skeiv* eller *queer* er slanguttrykk for det meste som avviker fra en tradisjonell kjernefamilie. Det kan brukes av alt fra par som ikke ønsker egne barn, via personer med spesielle fetisjer, til homofile. Å kalle seg skeiv i stedet for homofil kan være en måte å avvise heteronormativitetens definisjonsmakt på.
- *Lhbt-personer* står for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.
- *Fetisj* betyr i seksuell sammenheng gjenstander eller annet som gir en person spesiell tenning eller seksuell glede.
- *BD/DS/SM* er forkortelse og slang for bondage-disiplin, dominant-submissiv og sadomasochisme. Kort sagt er det ulike former for lek og rollespill som ofte har en seksuell ramme. Slagord i seriøse miljøer er «sunn, sikker og samtykkende», og BD/DS/SM er ikke det samme som seksuelle overgrep og grenseoverskridelser.
- *Seksuell trakassering* er et samlebegrep for all slags uønsket oppmerksomhet rundt egen kropp og seksualitet. Seksuell trakassering kan foregå både fysisk, sosialt, verbalt og på internett.

ØVELSER: SEKSUALITET

Hva er seksualitet?

BEGREPET SEKSUALITET brukes ofte snevert, om fysisk seksuell intimitet mellom mennesker. Det kan imidlertid også ha en vid betydning. Verdens Helseorganisasjon sier: «Seksualitet er en integrert del av ethvert menneskes personlighet; mann, kvinne og barn. Seksualiteten er et grunnbehov som utgjør et aspekt av å være menneske, og som ikke kan skilles fra andre livsaspekter.»

En slik vid forståelse av seksualitet kan gi hjelp til å oppdage og reflektere over både om vi påtvinger andre vår egen seksualitet og om vi uønsket utsettes for andre menneskers seksualitet. Fremfor alt kan en vid definisjon gjøre at vi blir fortrolige med hvordan seksualitet på ulike måter er en naturlig del av oss selv.

Disse øvelsene har ikke generell seksualopplysning som mål. Hvis deres gruppe har lyst til å ta opp temaer som for eksempel pubertet, prevensjon, ulike måter å ha sex på og lignende, kan vi anbefale å ta kontakt med helsestasjon for ungdom, suss.no eller helsesøster i kommunen. I disse øvelsene skal vi jobbe med forventninger, forståelse og normer rundt seksualitet, både i små sosiale sammenhenger og i samfunnet vårt.

Øvelse 1:

Hva er seksualitet?

ALDER: 15-30

TID: 10-20 minutter

ROM: Alle må kunne ta ordet og delta i samtale

UTSTYR: Ark og tusjer

GRUPPESTØRRELSE: Mindre gruppe

Under følger mange ulike forsøk på å beskrive og definere seksualitet som menneskelig fenomen. Lederen kan eventuelt finne og legge til flere definisjoner. Les de ulike definisjonene av seksualitet. Diskuter hva slags definisjon som er best. Alle trenger ikke å være enige. Spørsmål til samtale:

- Hva ville dere lagt vekt på hvis dere skulle lage en definisjon av seksualitet? Lag et tankekart og skriv stikkord. Hvis ikke alle er enige, kan dere lage flere forskjellige forklaringer.
- Hva kan være grunnen til at dere er uenige?

VERDENS HELSEORGANISASJON - WHO:

Seksualitet er en integrert del av ethvert menneskes personlighet; mann, kvinne og barn. Seksualiteten er et grunnbehov som utgjør et aspekt av å være menneske, og som ikke kan skilles fra andre livsaspekter. Seksualitet er ikke det samme som samleie eller evnen til å oppnå orgasme, og er heller ikke summen av hele vårt erotiske liv. Alt dette kan være en del av vår seksualitet, men behøver ikke å være det.

GUTTOGJENTE.NO: Sex er en livgivende kjærlighetsgave fra Gud, og er en sterk kommunikasjon av kjærlighet, glede, omsorg, nærhet, verdi og gir både spenning og nytelse i forholdet. I Bibelen veileder Gud oss til å få det beste ut av alle deler av livet og også sexen. Du kan trygt stole på at han vet hva som er best for deg. Han designet deg, elsker deg og vil bare det aller beste for deg. Hans hensikt med sex er velsignelse og ikke at du skal bli såret og skadet. Derfor satte han det livslange ekteskapet som den trygge rammen rundt seksuallivet.

OPPLYSNINGSSIDEN UNG.NO: Sex er mer enn samleie. For å få maks nytelse, er det viktig at du kjenner deg selv godt. Hva gjør at du har det godt? Hvor er det godt for DEG at noen tar på deg? Kroppen er en stor erogen sone, det er bare å kjenne etter, det er DU som kjenner DIN kropp best.

HELSEDEPARTEMENTET: Begrepet seksualitet er et stort og krevende tema å snakke om. For de fleste er ikke dette et hverdagslig tema man samtaler om. Det er en del av vår mest private sfære. Men det er en vesentlig del av det å være menneske.

STIFTELSEN SEX & SAMFUNN: Seksualiteten er med oss hele livet. Gamle mennesker er seksuelle, og mange har et aktivt sexliv. Selv om kroppen forandrer seg vil seksualiteten være en naturlig del av voksenlivet og alderdommen. De tre viktigste grunnene til at vi har sex, er relasjon, reproduksjon og rekreasjon.

SKEIV UNGDOM: Seksualitet og relasjoner til andre mennesker er en naturlig del av livet. Trange forventninger og normer rundt seksualitet og relasjoner bidrar til å begrense folks liv. Det å føle skam knyttet til egen identitet kan være svært skadelig. Vi mener det er en grunnleggende menneskerett å selv kunne bestemme de rammene du ønsker å ha for din egen seksuelle identitet, praksis, og hvilke relasjoner, og hvordan du ønsker å ha disse med andre.

DEN NORSKE KIRKE: Seksualdriften er, og har alltid vært, oppfattet som en i særklasse fellesskapsstiftende drift. Seksualdriften trekker menneskene til hverandre og får oss som mennesker

til å stifte fellesskap, både på kort og på lang sikt. I alle kulturer og religioner kan vi finne denne tanken om seksualdriften som en fellesskapsstiftende drift. I Bibelen kommer dette forhold til uttrykk blant annet i skapelsesberetningen i 1 Mos 2,4-25, som ikke skal leses som en historisk beretning om hvordan verden en gang ble til, men som en grunnfortelling som skal si oss noe om menneskets livsvilkår her og nå. («Sammen – samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv» 2013)

Øvelse 2:

Egne og andres forventninger #1

ALDER: 15-19 år

TID: 10-20 minutter

ROM: Alle må kunne ta ordet og delta i samtale

UTSTYR: -

GRUPPESTØRRELSE: Mindre gruppe

Her er en fortelling fra den svenske boka «Gud är större». Den handler om ikke å ville ha sex, eller å ville ha sex på andre måter enn hva de rundt forventer. Les teksten høyt sammen, og ha en samtale i gruppa etterpå.

«Gud är större, s. 43: Forventninger

Ikke alle mennesker har sex, og ikke alle synes at sex er viktig. Men ingen vokser opp i en boble, så enten man vil eller ikke, må man på ulike måter forholde seg til hvordan samfunnet ser på seksualitet. I oppveksten lærer vi hva som blir sett på som seksuelt, hva som er ok, og hva som ikke er det.

Mye av det vi lærer er bra, som at vi ikke skal hoppe på hvem som helst selv om man har lyst til det. Men en hel del av det vi lærer kan gjøre oss usikre og få oss til å føle oss feil helt unødvendig. Vi lærer ting som fører til overgrep og undertrykkelse.

En gutt som helst bare vil kose med kjæresten, i stedet for å ha sex, kan tro at det er noe feil med ham, at han burde være mer mann. Og kanskje maser han seg til sex neste gang, på tross av at ingen av dem egentlig

kjenner seg klare for det. Han har jo blitt fortalt at menn har en utrolig sterk seksualitet, og at han må benytte seg av alle anledninger som byr seg.

Er jeg normal? Dette er kanskje et av de vanligste spørsmålene om seksualitet. Den jenta som for første gang oppdager at hun er forelsket i en annen jente kan føle seg veldig unormal. Disse spørsmålene er så viktige fordi de handler om man er ok som menneske, om man duger og er verdt å elske. Seksualitet, og synet på seksualitet, er ofte sentralt for hvordan vi ser på oss selv, og altså viktig for egen identitet.»

I samtalen kan dere gjerne utgangspunkt i disse påstandene:

«I oppveksten lærer vi (...) hva som er ok, og hva som ikke er det.»

- Når i oppveksten lærer vi det? Hvem lærer vi det av?
- Finn eksempler på kilder dere kan bruke for å avgjøre hva som er «ok»

«Vi lærer ting som fører til overgrep og undertrykkelse.»

- Er det sant? Hvem lærer vi det i så fall fra?
- Hva slags «ting» tror du forfatteren mener?

«Er jeg normal? Dette er kanskje et av de vanligste spørsmålene om seksualitet.»

- Er du enig?
- Hva betyr det egentlig å være normal?

Øvelse 3:

Egne og andres forventninger #2

ALDER: 20-30 år

TID: 10-15 minutter

ROM: Plass til at alle kan stå på linje eller gå til ulike hjørner

UTSTYR: -

GRUPPESTØRRELSE: Passer både små og store grupper

Denne øvelsen ledes av en eller flere personer. Vedkommende leser opp påstander etter tur, og deltakerne skal fordele seg på ulike steder i rommet for å markere at de er enige, uenige eller usikre. Noen fra hvert sted utfordres etterpå til å forklare hvorfor vedkommende er enig, uenig eller usikker på påstanden.

Forslag til påstander:

- I kristne miljøer er ikke ungdom så opptatt av sex og sjekking.
- Hvem folk har sex med, er en privatsak.
- I Bibelen står det at sex er bra.
- De fleste kristne har ikke hatt sex med noen før de gifter seg.
- Egentlig er ingen mennesker normale når det gjelder sex og sånt.
- Gutter vil alltid ha mer sex enn jenter vil.
- Jenter må ta større ansvar enn gutter for å si nei til sex.
- Når to mennesker kysser, er de automatisk kjærester.
- En som kaller seg bifil eller biseksuell, har bare ikke klart å bestemme seg.
- ...

Øvelse 4:

Eget liv og andres liv #1

ALDER: 15-19 år

TID: 10-15 minutter

ROM: Alle må kunne stå på rekke eller gå i ulike hjørner

UTSTYR: -

GRUPPESTØRRELSE: Passer både stor og liten gruppe

Denne øvelsen gir mulighet til å problematisere hva som er normalt samliv. Les deg gjerne opp på forhånd hos Statistisk Sentralbyrå (www.ssb.no). Se for eksempel hvor mange i Norge som bor alene, eller gjennomsnittsalder for å gifte seg i deres fylke.

Begynn med å lese definisjonen fra Wikipedia. Understrek at den *ikke* er en fasit. Diskuter og problematiser eventuelle elementer som deltakerne selv

legger merke til med en gang. Wikipedia sier om kjæresteforhold:

«Et alminnelig norsk kjærlighetsforhold vil gå igjennom disse utviklingsfasene:

- Forelskelse – partene er sterkt opptatte av hverandre. Dette kan være et avstandsforhold, og trenger ikke være gjensidig.
- Kjæresteforhold – man har et gjensidig, fast forhold, pleier jevnlig kontakt med hverandre og er trofaste mot hverandre.
- Samboerskap – man flytter sammen.
- Forlovelse – man blir enige om at man skal inngå ekteskap eller partnerskap.
- Ekteskap – man har inngått ekteskap eller partnerskap, fått forholdet nedtegnet i offentlige protokoller, og er formelt sammen.
- Familie – man får ett eller flere barn, og er en ny kjernefamilie

Lenge var det slik at det ble sett på som tabu å sove på samme rom, bo sammen, eller ha seksuell kontakt før man faktisk har giftet seg, mens det i det moderne samfunn er blitt mer og mer vanlig at man blir godt kjent med hverandre før man gifter seg, samt å ende et forhold gjennom skilsmisse. I noen kulturer er det ikke uvanlig at ekteskapsforhold er noe som planlegges og avtales av foresatte snarere enn partene selv. I tidligere tider har det også vært slik i norsk kultur. I Norge i dag er det derimot ikke ualminnelig at partene aldri inngår ekteskap eller partnerskap.

Tradisjonelt innebærer en forlovelse oftest at dato for bryllupet er fastsatt.

Nordmenn i dag er generelt eldre ved inngåelse av ekteskap/partnerskap og stiftelse av familie enn i tidligere tider og andre kulturer.»

Lek «vote with your feet!» om kjærlighet og parforhold. Øvelsen ledes av en eller flere personer. Vedkommende leser opp påstander etter tur, og deltakerne skal fordele seg på ulike steder i rommet for å markere at de er enige, uenige eller usikre. Noen fra hvert sted utfordres etterpå til å forklare hvorfor vedkommende er enig, uenig eller usikker på påstanden.

Forslag til påstander:

- Det å ha en kjæreste, gir status i venneflokken.
- De som sier de ikke vil ha en kjæreste, har bare ikke funnet den rette ennå.
- Å være samboer er like forpliktende som å gifte seg.
- Det er viktig å bo sammen en stund før en gifter seg.
- En som er 25 år og fortsatt singel, har åpenbart mislykkes med et eller annet.
- Å gifte seg i kirken er annerledes enn å gifte seg på tinghuset.
- Et sted i verden finnes «den eneste ene» for oss alle.
- Det viktigste når to skal bli kjærester, er at de er veldig forelska i hverandre.
- Det er bra at nordmenn i dag venter lenger med å gifte seg.
- Å være samboer er mer forpliktende enn å være forlovet.
- Det er romantisk å gifte seg raskt etter at man treffer hverandre.

Øvelse 5:

Eget liv og andres liv #2

ALDER: 20-30 år

TID: 20-25 minutter

ROM: Alle må kunne snakke sammen

UTSTYR: -

GRUPPESTØRRELSE: Passer for liten gruppe

Dette er en øvelse som forutsetter at deltakerne ikke selv er homofile eller tilhører en annen samlivsminoritet. Det betyr at lederen bør kjenne deltakerne godt nok til å vite at ingen av dem er homofile, eller evt. at de som er homofile er åpne og trygge på seg selv. Øvelsen har som mål å gjøre ikke-homofile oppmerksomme på hva slags privilegier en har som majoritet i møte med en minoritet. Få tre i gruppa (gjerne tre med litt skuespillerferdigheter) til å spille ut følgende dialoger:

A: «Jeg har hørt at du er homofil. Jeg vil bare si at det er helt greit for meg, altså, for jeg er ganske liberal, og det er menigheten min også.»

B: «Å ja, eh, takk! Kjempkjekt at du synes det!»

A: «Men jeg synes det er synd at du ikke kan gifte deg i kirken, da. Det synes du også sikkert er trist. Heldigvis har ikke jeg det sånn, så jeg har giftet meg i kirken, jeg. Det var den fineste dagen i livet mitt. Stakkars deg som aldri får oppleve det.»

B: «Ja, det er kjempetrust. Så hyggelig at du har gifta deg, det er så fint, altså!»

A: «Jeg skulle ønske jeg kunne gjøre noe med det, men jeg støtter deg, altså. Det er bare det at det er litt vanskelig for kirka, så jeg vil helst ikke lage noe bråk.»

B: «Å, det var jammen snilt av deg. Hvis vi bare sitter stille og venter til alle blir enig, får nok alle gifte seg i kirka snart.»

A: «Å, det skulle bare mangle, jeg er veldig liberal.»

I denne dialogen svarer B sånn som A forventer. Hva skjer i relasjonen mellom A og B? Hva ville skjedd hvis B ikke svarte så positivt og bekreftende? Kom med forslag til andre svar B kan gi, som gjør at A må stille spørsmålene sine på en annen måte.

I møte med en person som på en eller annen måte tilhører en minoritet, eller bare er annerledes enn deg sjøl, er det mange som får behov for å fortelle den andre at det ikke er noe problem at vedkommende er eller tenker «sånn». Det kan være et forsøk på å være inkluderende eller vise toleranse. Men i praksis forteller du da den andre personen at du har lagt merke til noe ved vedkommende, og egentlig tenker at det kunne vært et problem. Ved uoppfordret å si at du ikke bryr deg om noe, signaliserer du tvert om at du har lagt veldig merke til akkurat det.

Det er også vanlig å få lyst til å gjøre den andre personen oppmerksom på at du, som tilhører majoriteten, er klar over at minoriteten kan oppleve f. eks. manglende tilrettelegging eller andre mindre hyggelige konsekvenser av å tilhøre en minoritet. Noen forbinder dette med å vise solidaritet, men er det alltid så enkelt? Å være i posisjon til å påpeke at noe ikke er rettferdig, uten å føle ansvar for å gjøre noe med saken, er et eksempel på et privilegium – en fordel du har som ikke alle andre har.

C: «Jeg har hørt at du er homofil. Jeg ville bare si til deg at vi fortsatt kan være venner, selv om jeg egentlig synes det er mot Guds ord.»

B: «Det var veldig hyggelig at du sa det.»

C: «Jeg synes ikke det er så lett alltid, det som står i Bibelen, men vi må jo tro på det. Gud har satt ekteskapet mellom mannen og kvinnen i en særstilling.»

B: «Jeg synes det er rart at jeg har disse følelsene likevel.»

C: «Jeg skulle ønske det sto noe annet i Bibelen, men det er jo ikke meg som skrev den. Jeg er veldig lei meg for at Gud sier at du ikke kan ha en kjæreste.»

B: ---

Diskuter hva som skjer i dialogen mellom C og B, og forsøk gjerne å spille ut en fortsettelse. Hva tror dere C egentlig forsøker å si? Hva vil skje hvis B ikke svarer C bekreftende?

Øvelse 6:

Hva er et bryllup?

ALDER: 15-30

TID: 10-15 minutter

ROM: Alle må kunne snakke sammen

UTSTYR: -

GRUPPESTØRRELSE: Passer for liten gruppe

Denne øvelsen kan være et annerledes utgangspunkt for å snakke om hva det betyr å gifte seg i Norge i år 2014. Den som leder en borgerlig vigsel, er pålagt ved lov å holde tale for par som gifter seg. Prester har ingen spesielle pålegg om hva talen til brudeparet skal inneholde, men den skal være over en lest bibeltekst eller annen høvelig tekst.

Dette er den faste talen i et borgerlig ritual:

«Kjære brudepar,

Dere har kommet hit i dag for å bli viet til ektepar. Jeg vil minne dere om hvilken stor og viktig begivenhet det er når to mennesker velger å leve sammen i ekteskap. Ved å inngå ekteskap, lover dere hverandre samhold og støtte i alle livets forhold, både i medgang og motgang.

Men dere lover hverandre mer:

Ekteskapet innebærer at dere lover hverandre kjærlighet og troskap. Det å love hverandre kjærlighet for resten av livet, er det vanskeligste løfte vi kan gi et menneske. Det krever at dere setter dere høye mål for samlivet, og det krever deres oppriktige vilje til å strekke dere mot disse målene, i dag og i tiden som ligger foran. Det er dette dere lover hverandre her i dag. Ved å inngå ekteskap, blir dere en enhet, men dere fortsetter også å være to selvstendige og likestilte mennesker. Det er ingen motsetning mellom kjærlighet og samhold på den ene siden, og frihet og selvstendighet på den andre. Kjærlighet er også å vise respekt for hverandre.

Det er en rett jeg har, men også en plikt som er pålagt meg etter loven, å legge dere to nå alvorlig på hjertet at dere skal leve etter det løftet som dere gir hverandre her.»

Kunne dette like gjerne vært en tale presten holdt til et brudepar i et bryllup i kirka? Diskuter hvorfor eller hvorfor ikke. Finn ut hva dere tror at en prest eventuelt burde eller ville lagt til, og om det er noe av dette dere ikke tror alle prester ville sagt.

K

KROPP

ØVELSER: KROPP

Innledning

KROPPEN ER SENTRAL i kristen tro. Gud skapte mennesket som kropp, i sitt bilde. I Jesus Kristus fikk Gud kropp, som ble trøstet og omfavnet, som berørte og ga omsorg, led, døde og stod opp. Gud ble «bekjøttet» - slik kan vi oversette begrepet inkarnasjon, som i teologien brukes om at Gud ble menneske. I Første Korinterbrev bruker Paulus kroppen som et bilde på kirken: «Dere er Kristi kropp, og hver av dere et lem på ham.» «For om ett lem lider, lider alle de andre med. Og om ett lem blir hedret, gleder alle de andre seg.» I oldkirken ble tanken om at kroppen bare var et fengsel for sjelen (gnostisisme), avvist som vranglære. Derfor finner vi også verdsettingen av kroppen i den apostoliske trosbekjennelse, hvor vi bekjenner «legemets oppstandelse» - altså kroppens oppstandelse. Kanskje kan vi også i at tro sitter like mye i kroppen som i hodet (<http://kfuk-kfum.no/aktiviteter/ressursmaterieell/andakter-og-tro/tro-i-kroppen>)?

Samtidig som kroppen en gang ble skapt, er den i en stadig prosess av nyskapning. Kroppen er i forandring hele livet, selv om endringene ikke hele tiden er så dramatiske som i barndommen og i puberteten. Hvordan vi har det, påvirkes videre av relasjoner til venner, familie og kjæreste. Fysisk og psykisk helse henger nøye sammen. Vil blir i bedre eller dårligere form, og på et eller annet tidspunkt rammes de fleste av oss av sykdom eller skade.

Spørsmål til innledende samtale:

- Hvem definerer hva som er en velfungerende kropp?
- Hvem definerer hva som er en pen og attraktiv kropp?

Øvelse 1:

*Hvem bestemmer
over kroppen?*

ALDER: 15-30 år

TID: 30 min

ROM: Rom som er egnet for kort filmvisning

UTSTYR: TV dersom gruppa er liten, projektor med lydanlegg dersom gruppa er stor

GRUPPESTØRRELSE: Passer til både små og store grupper

RESSURS: Vis filmen "Min måte" med Toril Edøy.

Edøy er rådgiver i Kirkerådet og har CP med bevegelses- og talehemning. Hun innleder filmen med spørsmål om hennes liv er verdig og attraktivt. Så forteller hun sin livshistorie, inkludert utdanning og yrkesvei, relasjoner og engasjement. Til slutt konkluderer Toril med at hun ikke ville hatt et annerledes liv om hun hadde fått leve om igjen. Filmen tar 15 minutter og finnes her: <https://www.youtube.com/watch?v=xtFk37IDCyl>.

Spørsmål til filmen:

- Hva gjorde sterkest inntrykk på deg?
- Hvem ønsket å definere hvem Toril var og hva hun fikk til? Hvordan tror du Toril opplevde det?
- Hva tenker du når Toril på slutten av filmen sier at hun ikke ville hatt et annerledes liv om hun hadde fått leve om igjen?

Øvelse 2:*Hva er helbredelse?***ALDER:** 20-30 år**TID:** 45 min**ROM:** Rom som er egnet for en eller flere samtalegrupper**UTSTYR:** Fire bibeltekster til hver gruppe, enten i en bibel eller på papir**GRUPPESTØRRELSE:** 3-8 deltakere i hver gruppe med en gruppeleder

«Helbredelse» er det samme som å bli frisk. Ordet kommer fra «helbred», som betyr «helse» eller «sunnhet». Ordet har altså ikke strengt tatt en overnaturlig betydning, selv om det ofte brukes i denne betydningen. Ser vi helbredelse i sammenheng med det å få god helse, må vi også bruke begrepet bredere enn bare om fysisk kropp. Verdens Helseorganisasjon definerer helse som «en tilstand av fullkomment legemlig, sjelelig og sosialt velvære og ikke bare fravær av sykdom eller lyter». God helse handler altså om å ha det godt både fysisk, psykisk og sosialt. Med dette i bakhodet, kan det være interessant å lese på nytt tekstene hvor Jesus helbreder.

Slå opp hver deres tekst fra listen under og les for hverandre i gruppa. Når dere hører teksten sammen, tenk særlig gjennom:

- Hvordan var det å være syk på Jesu tid?
- Hvilke stempel kunne man få på seg dersom man var syk?
- Hvordan er relasjonene mellom de syke og de friske menneskene i tekstene?

Tekstene dere skal lese:

- Markus 10,46-52 om den blinde Bartimeus.
- Markus 5,1-17 om Jesu møte med mannen fra gravhulene.
- Johannes 5,1-8 om Jesu møte med den lamme mannen ved Betesda.
- Johannes 9,1-3 om Jesu møte med mannen som var født blind.

Spørsmål til samtale:

- Snakk om de første spørsmålene ut fra tekstene dere har lest: Hvordan var det å være syk på Jesu tid? Hvilke stempel kunne man få på seg dersom man var syk? Hvordan er relasjonen mellom de syke og de friske menneskene i tekstene?
- Jesus spør mannen ved Betesda: «Vil du bli frisk?» Hva vil det si å være frisk?
- Hva var verst for syke mennesker på Jesu tid – å ha fysiske plager eller å være sosialt stemplet og utestengt?
- Hvordan kan vi bidra til andre menneskers helbredelse også når vi ikke kan gjøre dem fysisk friske?

Øvelse 3:*Kropp og vellykkethet***ALDER:** 19-30 år**TID:** 20-30 min**ROM:** Rom som egner seg for samtale i grupper**UTSTYR:** Aviser og blader med personfokuseret reklame**GRUPPESTØRRELSE:** Passer med små og store grupper

Finn fram en bunke moteblader eller aviser med mange bilder av kropp og mye reklame for klær, sminke, sportsutstyr og sunn mat. La deltakerne velge ut en reklame hvor én person er framtreddende og finne på en historie sammen om den personen. Hva heter h*n? Bosted? Yrke? Familie? Interesser? Hvorfor er h*n med i denne reklamen? Her er et eksempel: «Den blonde damen som reklamerer for hudkrem heter Maria. Hun bor i Danmark

og jobber som sykepleier. Hun er kjæreste med Ruben og har ingen barn. På fritiden liker hun å trene og gå tur med hunden sin. Hun er med i reklamen fordi hun har så fin hud.»

Spørsmål til samtale:

- Tror dere personen har en skjult funksjonshemming? Tror dere personen er same? Tror dere personen er lesbisk eller homofil? Tror dere personen har opplevd å miste et barn?
- Hvordan preger andres utseende hvordan du ser på dem?
- Hvordan preger andres klesstil hvordan du ser på dem?
- Lag fortellingene på nytt. Hva ble annerledes nå?

Øvelse 4:

Intimitet

– «Det gjør jo ikke noe om jeg er naken, for det er ingenting som ikke er skapt av Gud!»

ALDER: 18–30 år

TID: 20–30 min

ROM: Rom hvor deltakerne kan sitte for seg selv og tegne

UTSTYR: Ark og fargeblyanter til alle

GRUPPESTØRRELSE: Passer for store og små grupper

Hva er privat? Hvilke deler av kroppen skjules ofte for andre? Hvem bestemmer at det er sånn? Tegn et strekmenneske og kopier opp til alle deltakerne, så det blir likt for alle. Alle sitter for seg selv og fyller ut. Merk av med ulike farger hvilke deler av kroppen som er mest private (rødt), hvilke det bare føles greit å vise fram til familie og venner (blått), hva det oppleves greit å vise fram på stranda og hva man er bekvem med å vise fram på internett. Samle sammen de forskjellige tegningene og stukk dem. Legg dem ut og se på dem sammen.

Spørsmål til samtale:

- Er det noen ting alle er enige om? Er det noen trender?
- Hva tenker dere grunnen til trendene kan være?

Øvelser i andre opplegg:

«Stopp»

ALDER: 15–30 år

TID: 20–30 min

ROM: Rom hvor deltakerne kan stå på linje mot hverandre

UTSTYR: -

GRUPPESTØRRELSE: 4-50, fortrinnsvis partall

I boka «Grenser som skaper» fra Kirkelig Ressurs-senter (IKO 2010) finner du øvelsen «Stopp» (side 173).

LITURGISK AVSLUTNING

DU SOM LESER DETTE, vil kanskje bruke dette opplegget i en gruppe i en menighet eller en kristen organisasjon. I så fall kan det være fint å avslutte hver temasamling med en kort liturgisk samling. Vi har et forslag til en enkel liturgi som kan brukes til avslutning av møter i en samtalegruppe.

Innledning

L: I skaperens, frigjørers og livgiverens navn

A: Amen

Samlingsbønn

L: Gud, du som skapte oss i ditt bilde

A: Vis oss ditt bilde i mennesker vi møter

L: Gud, du som tegnet grensen mellom hav og himmel

A: Lær oss å respektere hverandres grenser

L: Gud, du som åpnet alle fellesskap

A: Hjelp oss til å inkludere andre

L: Gud, du som selv ble utstøtt

A: Vis oss at du er hos de som blir utstøtt i dag

L: Gud, du som øste ut din Hellige ånd

A: Gi oss visdom så vi kan snakke sant om deg

L: Gud, du som hjelper oss til å tro

A: Gi oss kraft til å åpne kirkens dører
Amen

En av følgende bibeltekster:

- 1 Mos 1,26-31: Gud skaper mennesket
- Sal 8: Hva er da et menneske?
- Salme 139: Herre, du kjenner meg og du vet

- Mark 9,9-13: Jesus sammen med tollere og syndere
- Luk 7,36-50: Kvinnen som fikk sine synder tilgitt
- 1 Kor 12,12-27: Dere er Kristi kropp
- 1 Kor 13: Kjærlighetens vei
- Gal 3,26-29: Her er ikke jøde eller greker

Etter teksten kan du eventuelt si noe kort om tolkning i møte med temaet som dere har jobbet med i kveld.

Lystenning

Deltakerne kan tenne lys i en lysglobe eller telys på et gulv. De kan tenne lys i stillhet eller dele hva de tenner lys for. Lystenningen avsluttes med en kort bønn:

L: Gode Gud, vi kommer til deg med lysene våre. Takk for at du ser våre lys og hører våre bønner, både de som vi har funnet ord til og de som vi gjemmer i hjertet. Hjelp oss til å leve og vokse i tillit til deg.

A: Amen

Forbønnsledd

Velg eventuelt ut noen forbønnsledd, legg eventuelt til andre.

L: For de av oss som har opplevd overgrep og grenseoverskridelser. Om mot til å fortelle og til å søke hjelp.

A: Gud, vi ber.

L: For de miljøer vi er del av. Om at de må være preget av respekt.

A: Gud, vi ber.

L: For de av oss som strever med forholdet til egen kropp.

A: Gud, vi ber.

L: For de av oss som synes det er vanskelig med egen identitet. Om hjelp til å finne veien videre.

A: Gud, vi ber.

L: For de av oss som har funnet hverandre. Om din veiledning slik at de kan ha det godt sammen.

A: Gud, vi ber.

L: For de av oss som er ensomme. Om at de må finne fellesskap og tilhørighet.

A: Gud, vi ber.

L: Om trygghet rundt egne grenser og mot til å være tydelige om dem.

A: Gud, vi ber.

L: Om evne til å stille nye spørsmål. Om våkenhet så vi kan være kritiske til alt som holder mennesker nede.

A: Gud, vi ber.

L: Om visdom når vi leser dine ord, så vi kan tolke dem til velsignelse for andre.

A: Gud, vi ber.

L: Om velsignelse over din kirke. Om at du må lede den ved din Hellige ånd.

A: Gud, vi ber.

L: Om glede over å være skapt av deg. Om at alle mennesker skal få oppleve å være skapt med verdighet.

A: Gud, vi ber.

A: Amen

Salme

For eksempel en av disse fra Norsk Salmebok 2013:

- 290, Takk, gode Gud, for alle ting
- 437: Her er jeg, Herre
- 455: Fall til ro og kjenn at jeg er Herre
- 459: Gud er din hvile
- 492: Ein fin liten blome
- 648: Han skapte skogen
- 678: Vi rekker våre hender frem
- 746: O Herre, i dine hender
- 812: Se solens skjønne lys og prakt
- 819: Bred dina vida vingar

Velsignelse

Velsignelsen fra Saras og Abrahams Gud, velsignelsen fra Sønnen, født av Maria, velsignelsen fra Den hellige ånd, som våker over oss som en mor over sine barn, være med oss alle.

RISK ER ET samarbeidsprosjekt mellom Norges Kristelig Studentforbund og Norges KFUK-KFUM. Samtaleopplegget er produsert av en arbeidsgruppe bestående av Geir Wiknes, Line Halvorsrud, Elisabeth Fongen, Jonas Kilmork Vemøy, Håvard Skjerdal og Hanne Bergerud Sørensen, og bearbeidet av Sara Elisabeth Skreppedal Moss og Jan Christian Kielland.

RISK ER PRODUSERT med støtte fra Kristelig studieforbund.